

Йордан Йорданов

В МРО
ИСТИНА
КОРИСТ

© Йордан Йорданов
В МРО
И СТИНА
К ОРИСТ

Документален разказ

Редактор Петър Тодоров
Коректор Светла Трайкова
Дизайн Кирил Тодоров

Формат 60/84/16 5,5 п.к.

© Издателство МС
Варна, 2026
Тел.: 052 603 640
morskisviat@gmail.com
www.knigi-varna.com.

Йордан Йорданов

В МРО ИСТИНА К ОРИСТ

Документален разказ
Варна, 2001 г.

Здравей Йордане,

Връщам ти разказа, защото на него съпругата ми е нанесла някои поправки и бележки. Пишем и двамата – така, както го разбираме. Аз също съм впечатлен от написаното. С две думи - много ми хареса.

Това е наистина документален разказ, който засяга част от нашата действителност, която не се познава и никой не е третира подобен сюжет - как се ограбва и морално, и материално така наречената македонска идея.

Ще имам предвид всичко и доколкото и както мога - ще се помъча да ти помогна да види бял свят.

Сега моите бележки (ама съвсем откровено):

- това, което си писал, е самата истина;
- то се отнася съвсем директно лично до теб - т.е. директна художествена биография;
- аз се различавам в оценката на съпругата ми, че всичко е изложено както трябва - определено считам, че много са обширни разсъжденията ти по принципни проблеми. Има опасност за тежест и досада на читателя. Иначе сюжетът е динамичен и не трябва да губи това качество.

Помисли и за по кратка и директна характеристика на основните ти герои и то не чрез оценки, а с дребни, но съществени факти и обстоятелства.

Аз бих те помолил да ми изпратиш 2 - 3 броя от ръкописа на разказа ти и след като се върна през юни - да се срещна и с други хора по този въпрос.

Поздравявам те и ти благодаря за постигнатото.

Желая ти здраве, бодрост и дръзновение, все така да се бориш и твориш.

10.04.2001г.

София

С уважение Христо Матов¹

¹ **Христо Матов** (10.03.1924 - .27.11.2018) – Юрист, деец на ВМРО-СМД, председател и почетен председател на Съюза на македонските организации. Син е на революционера Милан Матов и е племенник на идеолога на ВМОРО Христо Матов. Издава 2002 част от спомените на баща

си: „Най-комитата разказва“, а 2011 излиза второ и допълнено издание със заглавие „За премълчаното в историята на ВМРО“. Издава още „Македонска революционна система“ и „Мълчаливецът от Струга“ от и за Христо Матов.

“И пак се моля, викам от болка”

Лев Толстой

“Нима е малко да бъдем човеци?”

Гоце Делчев

- Ало, Николай?
- Да, кажете.
- Честита нова година и 21 век.
- Честити и на Вас, г-н Докторов.
- Моля те, да дойдеш в Македонския дом. Ще протестираме срещу сключването на наемен договор за 10 години от председателя Гоно Гонов с „Бингото на града“.
- Не обещавам. Знаете, че не съм стъпвал в Дома вече осем години.
- Помисли си. Имаме дълг към македонската идея в града.

Николай Желязков окачи телефонната слушалка и седна. Бе загърбил миналото си и искаше да започне отново, на чисто и с нещо друго. Но не знаеше с какво и как. Ето, миналото му не го оставяше... Ако отиде днес, то значеше всичко пак да се повтори. Осем години това бе омагьосан кръг. Отначало бай Михаил, после той, а сега и г-н Докторов, се опитваха чрез Прокуратурата да докажат престъпленията на председателя на Македонско дружество „Даме Груев“, г-н Гоно Гонов. Бай Михаил бе починал, Николай се бе отказал, само Христо Докторов още продължаваше да се бори. С наема от 15 000 лв. на месец от Македонския дом Гоно Гонов бе недосегаем. Прокуратурата издаваше само отрицателни постановления. Зад Гоно Гонов бе и председателят на ВМРО г-н Каратичев. Беше безсмислено да се борят срещу тези пари и политическия чадър. Но за пореден път чувствата му взеха връх над разума. Облече се и излезе. Вървеше по улиците на града както преди десет години...

Тогава Николай вървеше трудно между множество хора, залели централните улици на града. Това бе огромен мравуняк от хора, които крещяха: „Долу БКП! Демокрация... Демокрация...“ Същите възгласи се носеха и от оратора пред катедралата. Не вярваше на ушите и очите си - това бе чудо. Как бе възможно да падне социализмът, който изглеждаше вечен. И то без революция, без война... Най-после Бог бе дал

знак, че съществува и Николай не можеше да стои повече в онова гранично селце. Веднага щом дочу за падането на диктатора Живков, си стегна оскъдния багаж и дойде в града. Тук трябваше да отстоява истината и свободата. Идваше ново време. Сега искаше да стигне до Македонския дом в центъра

на града. Най-после Николай достигна до внушителната сграда, за която знаеше, че е Македонският дом, но на фасадата ѝ пишеше "Център за художествена самодейност". Слезе по стъпалата на страничната уличка и там в задния край на сградата откри врата с надпис "ОФ-клуб "Даме Груев". Почука и влезе в малка стая. До старо бюро седяха двама мъже, които инстинктивно се обърнаха към него.

- Какво обичате? - попита по-младият и стана.

- Търся Македонско дружество "Даме Груев"

Възрастният също стана и протегна ръка:

- Заповядайте, приятно ми е, Владимиров - председател на дружеството. Седнете.

И по-младият подаде ръка:

- Гонов, секретар. Какво по-точно ви интересува?

Николай седна на третия стол. Тук бе бедно като в неговата квартира. Бюро с три стола и един олющен диван. От стената го гледаха портретите на Даме Груев и Гоце Делчев. Беше му приятно и радостно. Най-после се среща с хора на духа, на идеята. Хора, които не живеят за бита.

- От няколко дни съм в града. Днес реших да ви потърся, макар че има голям митинг.

- Ние не сме по митингите - каза председателят. - Вие имате корен от Македония, нали?

- Не, нямам. Но се интересувам и искам да бъда полезен за утвърждаване на истината за македонските българи.

- Малко са хората, като вас, Николай. Какво сте завършили, какво работите?

- Не завърших образованието си, дълга история... Работя от

време на време в строителството. Като студент написах реферат по македонския въпрос. Искам да го подаря на библиотеката ви. Ето, заповядайте!

- Чакай, чакай - засмя се Гонов - много бързаш. Нямаме нищо друго, освен тази стая.

- Наскоро възстановихме дружеството - каза Владимир, като пое реферата и го разгърна. Сега се опитваме да си върнем и Дома. Тогава ще имаме и библиотека. Предстои ни огромна работа. Македонският въпрос бе табу в България. Сега ние трябва да го поставим пред обществото. И то в нов вид. Да започнем начисто. Шансът ни е уникален.

- Имате ли вече членове?

- Подборът ни е внимателен. Хората трябва да са с македонски корен и сме подготвили декларации, които ще трябва да се подписват от всеки кандидат-член. Всеки ще декларира, че няма да води в дружеството ни политическа пропаганда на партията, в която членува. То е една обществена организация с идеална цел... За хора като теб, Николай, ще има изключения. Ти можеш да станеш наш член, рефератът ти сигурно е хубав и с него ще положим началото на библиотека по националния въпрос.

- аз ще помагам, но не искам да бъда член на дружеството. Не мога да се подчинявам на решения на мнозинството и да спазвам устава. Предпочитам да ме води съвестта.

Гонов, който нещо пишеше, вдигна глава:

- О, ти, Николай, си идеален. Но да не си анархист, щом не признаваш законите.

- Не съм. По скоро искам да има Бог и той да е добър към всички, но не на оня свят, а тук, на земята. Неговите десет заповеди да са единственият ни закон.

- Много от македонските революционери - каза Владимир - са били анархисти. Борис Сарафов, Михаил Герджиков, гемеджиите... Дори и Гоце Делчев в последната година от живота си, Но това е минало. Трябва да не ровим в него. Трябва да извлечем от него само положителното и

върху него да градим новата история на Македония. А религията е безсилна в живота, освен ако не се използва с политическа цел.

- Но как човек може да бъде свободен и независим? - попита Николай.

- Това е невъзможно на практика. В духа може, но в живота ще трябва да се подчиняваш и отдаваш кесаревото на кесаря. Другият начин е да властваш ти самия над другите. Роб или господар - няма друга социална категория в никоя политическа и икономическа система. Третият избор е оня свят, при Бога... Но да оставим философията. Да ти разкажа за баща си от Охрид, за това, че лично съм се срещал с Иван Михайлов, че след 9.09.1944 г. ме арестуваха като член на „Бранник”...

Гоно Гонов се правеше, че пише. Всъщност внимателно следеше разговора между председателя и Николай. Владимирова бе ясен за Гонов - горделив старец, който искаше да се разпорежда и да държи в ръцете си всичко и всички. Имаше и качества за това. Но грешката му бе, че вярваше на Гонов. А той, Гоно Гонов, имаше цел, с която бе дошъл в дружеството. Можеше ли, малкият идеалист, който като че ли пада от небето, да си го използва, както си знае и умее. И няма да е никак трудно, като го слуша. Гонов вече бе четиридесетгодишен, а не бе постигнал нищо в живота. Но посъбра горчив опит. Не го оцениха през социализма. Няколко пъти кандидатства за членство в БКП. Дори води семинар за победата на социализма. Но точно тогава пък преби ученик. Бе завършил с голям зор полувисше образование - педагогическо. Демокрацията го спаси. Веднага записа задочно висше. И се прилепи към Владимирова. Имаше много хляб в този Македонски дом в центъра на града. Нека глупациите да ходят по митинги, да крещят за СДС, както правеха останалите членове от ръководството на дружеството. Гонов е за македонската идея, като председателя Владимирова. Той не обича политиката, защото тя е враг на националната идея.

По-скоро да върнат Дома на дружеството. Тогава ще видят всички, кой е Гоно Гонов. Но някой трябваше да пише и говори за Македония. Владимиров бе вече стар. Може да изпробва това идеалистиче.

- Николай, нали искаш да помагаш - каза Гонов - направи едно, а може и поредица от фототабла за Македонската история. Ще ги окачиш на централния подлез. Ето, Владимиров ще ти даде неговите фотоси. Може и да напишеш една статия за Даме Груев, приближава годишнината от гибелта му. Предстои ни Коледно тържество, помисли за сценарий. Ние с председателя сме много заети, ето сега имаме среща с Окръжния прокурор. Извинявай, но...

- Разбирам. Няма проблеми. Достатъчно задачи ми дадохте. Благодаря...

Николай се прибра в квартирата си окрилен. Легна и се сгуши под юргана. Не включваше електрическата печка, защото нямаше пари. Най-после и той е полезен и нужен на идеята. Сега е времето да се говори за захвърления на бунището македонски въпрос. Председателят Владимиров го плени със знанията си. Той бе призван да намери и извае новото лице на „македонската кауза“ в града. И държанието му, спокойно и уравновесено, и думите му меки, благи и съдържателни показваха това. Но той нямаше вяра в Бога. Неговият Бог бяха историята и Македония. Бе атеист, а и се възхищаваше от Ницше. А секретарят, Гонов - слаб, висок и неспокоен. Ту каже нещо, ту мълчи и пише. Бе, види се, практичен човек. Искаше да работи и да има резултати. И такива са нужни. А какви ли са останалите от ръководството. Това е живот, а не онова негово мижитуркане в Странджа. Каква любов и любовна мъка, ето хората се борят да променят нещата. Заспа с мисълта, че най-после е намерил призиванието си и е срещнал истински хора.

Сутринта бързаше към Македонския дом. Спря се пред него и се загледа в надписа „Център за художествена самодейност“. Трябваше начаса да се махне този надпис и да

грейне истинският „Македонски дом“. Така въодушевен влезе в малката канцелария. Там бе само Гоно Гонов.

- Другарю Гонов, трябва да свалим този надпис от фасадата на Дома.

- Чакай - първо, не съм другар, а господин. Нали се смешихме вече. И ти казахме, че Дома още не са ни го върнали.

- Но хайде, какво чакате. Нали всички в града знаят, чий е Домът.

- Юридически нещата са други. Това не е за теб. Ние с Владимиров ще се справим. Обещавам ти, вземем ли Дома, веднага ще разкрием оригиналната фасада с колоните и надписа “Македонски дом“. А ето, това е подпредседателят, бай Михаил. Запознайте се. А това е едно патриотично момче - Николай.

В стаята бе влязъл възрастен мъж с бомбе и бастун.

- Македонче ли си? - попита той Николай.

- Не, от тукашните села съм - Доброгорие.

- Какво знаеш за Македония?

- Доста неща. Ето, този реферат, прочетете го.

- Добре, добре. Но какви са тези санданисти, протогеровисти. Те са предатели. Защо си писал за тях?

- Защото са част от историята на българите от Македония.

- Виж, има само едно ВМРО - това на Делчев, Александров, Ванчо Михайлов, Всички останали са против Македония.

- И те са били за Македония, но посвоему.

- Бай Михаиле - обади се Гонов - остави историята. Днес трябва да отидеш в Общината. Ще заседават за нашия и за тракийците домове.

- Ще отида, как няма да отида. Въпреки че трябваше да възстановим не македонското културно просветно дружество „Даме Груев“, а братството ни „Тодор Александров“. То е истинското и е съществувало от 1920 до 1945 година. И общинската земя за строеж на Македонския дом е дадена на него. А дружеството „Даме Груев“ го създадоха комунисти-

те след 9.09.1944 година. Ама вие и Каратичев като рекохте „Даме Груев“, че „Даме Груев“, А и ВМРО въобще не го споменавате. Уж, Владимиров...

- Хайде, бай Михаиле. Върви в Общината. Да не закъснееш.

Когато бай Михаил излезе, Гонов се обърна към Николай:

- Заслужил човек. Бил е председател на тукашната македонска младежка организация. Върл седесар е, че и синовете му също. А те са и на отговорни постове в СДС-то. След като ни върнат Дома, ще долетят мнозина гладни седесари, като пчели на мед.

- Вярно ли е, че не говорите за ВМРО?

- Какво да говорим. Нали Владимиров командва. Аз казвам това, което историците казват. Те сега мълчат, и аз мълча. ВМРО си е история. Трябват ни култура и образование, а не стари знамена и политика.

- Голяма е тъмнината по Македонския въпрос. Трябва да се напише история поне на нашето дружество. От това, което е оцеляло в архива и от спомени. Мисля да започна нещо.

- Владимиров е събрал и написал, но не за нашия град, а за цяла Македония. Крие го, никому не показва своята енциклопедия на Македония.

- Но нали за хората, за идеята да работим тук. Защо да не я публикува.

- Не знам, попитай го.

През следващите седмици Николай бе непрекъснато, по цял ден в Македонския дом. Председателят Владимиров му даваше ценни съвети как да оформя фототаблата, как да пише статии и доклади. Николай се задъхваше от опиянение, че работи нещо смислено и нужно. Не чувстваше студа, когато сам носеше голямото фототабло до централния подлез. Владимиров и Гонов постоянно се уединяваха, нещо шушукаха и ходеха на някакви важни срещи.

Бай Михаил и останалите от ръководството спореха за изборите, за миналото и все по рядко идваха в канцеларията. Често Николай оставаше и да спи там, на дивана. Владимиров му даваше книги и документи от богатата си библиотека и Николай научаваше все повече за историята на Македония. Един ден той попита Владимиров:

- Разбрах, че си написал енциклопедия на Македония. Може ли да я прочета?

- Не може. Не съм я довършил. Пиша я вече двадесет години. Гонов ли ти каза за нея?

- Да, но защо не я дадеш да я прегледам.

- Гонов го блазни готовият ми труд, но няма да го види. Нито ти. Не му е дошло още времето.

- Как да не е дошло. Ето, демокрация е. Ако сега не говорим за Македония, то кога.

- Николай, не винаги времето ражда своите хора. Аз не виждам в България политици-демократи. Затова трябва да бъдем предпазливи. Да не се разкриваме. Македония е преживяла турско, гръцко, сръбско и комунистическо робство. Ако всички бяхме като теб и бай Михаил и си казвахме всичко, то нито един българин нямаше да остане жив. Времето за Македония е винаги разделно. И ние решихме, че за да оцелеем, ще бъдем според обстоятелствата: и сърби, и гърци, и македонци. Нямахме друг избор. Само ние знаем, какво е това чувство да живееш двойствен живот.

- Че то и тук, в България, през социализма живеехме така.

- Но социално лицемерехте и оцелявахте. А в Македония се налагаше да оцеляват и национално. Държавата е свършена репресивна машина. Тук тя създаваше комунисти. А в Македония - комунисти и македонци. Македонският въпрос не е политически. Той е вече цяла философия, която трябва да включва в себе си: политология, история, народопсихология, икономика, психология и, ако щеш, и религия. Само така, от всички страни анализиран, ще можеш да разбереш днешния гражданин на Република Македония... Неговата

любов към родния край, обсебена в дяволската прегръдка на македонизма.

Когато наближи датата на годишнината от гибелта на Даме Груев, Николай даде статията си на Гоно Гонов. Той го увери, че ще излезе в единствения вестник в града, защото познавал редактора му. Николай с възмущение си купи вестника, за пръв път щяха да му публикуват статия. Наистина, нея я имаше, но... изумен прочете под нея: "Гоно Гонов, секретар на Македонското културно-просветно дружество "Даме Груев". Ядосан, не разбра как стигна до апартамента на Гонов. Отвори се:

- Николай, добре дошъл - любезно му се усмихна на вратата съпругата на Гонов.

- Къде е г-н Гонов?

- Няма го, какво се е случило? Заповядай!

Николай размахна вестника и влезе.

- Подписал се е под моята статия.

- Как, не може да бъде. Ах, вярно. Някаква грешка е станала. Седни и се успокой, Ето, звъни се - той ще да е...

Влезе Гоно Гонов - широко усмихнат.

- О, Николай, каква изненада. Какво се сърдиш?

- Как можа, г-н Гонов, такава низост...

- Чакай, за вестника ли говориш. Ще ти обясня. Редакторът каза, че трябва да излезе от името на дружеството. А ти не си член. Затова написах моето име. Николай, нали си за идеята? Какво значение има, кой е подписал статията. Важното е да се знае за Даме Груев. Утре щях да ти обясня. А ти все бързаш. Хайде да изпием по едно кафе и ще ти мине. Тази пуста младост, тези емоции.

Може и да е вярно това с редактора, може и да не е - мислеше си Николай, когато пиеше кафето. Трябва да отиде и да попита как Гонов му е дал статията. Този Гонов, лъжец ли е и плагиат или човек на идеята. Голямо чудо, нали трябва да съм скромен, важното е, че статията е отпечатана - успокои се Николай:

- Извинявай, г-н Гонов. Май прибързах, макар че не съм все още сигурен. Но да забравим случилото се. Важното е, за Македония да се пише и говори, независимо кой - така е.

- Чакай, ти така ме обвини, че не можах да кажа най-голямата новина - Македонският дом е вече наш.

Николай подскочи.

- Най-после, справедливостта победи. Сега вече "времето е наше".

- Бяхме в арбитражния съд с Владимиров и нашия адвокат. Ето го и решението. Утре ще закъснея малко, а Владимиров няма да дойде в Дома, затова ти съобщи на останалите членове на ръководството. И ако дойдат журналисти - ги посрещни и знаеш какво да говориш. Обадиха се от радиото - да говорим кой е Иван Михайлов. Мисля, че ще е чест за теб да говориш за него - така решихме с Владимиров. След обяд ще е интервюто, а ние с него трябва да отдадем част от Дома под наем. Ще обявим, че приемаме оферти.

Във вече освободения от художествената самодейност Македонски дом, в една просторна канцелария - бившата на директора на Центъра, седяха Владимиров, Гонов и Демир Кратов - окръжният прокурор, който говореше:

- Офертата на фирма "Принц" ще е идеална. Залата ще се използва за музикален театър. Между нас казано - ще си е вариететна програма. Но парите, които предлагат, не са малко. Дори и официално да отворите всички оферти, то тяхната ще е най-добрата. Друга фирма ми предложи оферта за репетиционната. Но малко плащат. Затова ви предлагам фирма „Принц“. За нас има процент. Имат две изисквания - да влязат месец по-рано, а договорот да се впише, че е подписан следващия месец. И още. В него да има много ниска неустойка при забавяне на заплащането на наема. Той да се внася на календарно тримесечие. И да бъде за пет години. Съгласни ли сте на тия условия?

- Как да не сме съгласни, г-н Кратов. Вие толкова помогнахте да си върнем Дома, а сега ни намирате и наемател - каза Гонов.

- Доброто е, - взе думата Владимиров, - че се иска за Музикален театър. Така Домът ще си остане културен дом, поне в началото. И няма да ни обвинят в нищо. Останалите членове на ръководството са със стари, консервативни разбирания. Нека фирма „Принц“ да внесе офертата си. Обещаваме, че те ще бъдат наемателите на Македонския дом.

- Аз, каза Гонов - няма да мога да присъствам на подписването на договора. Ще пътувам извън страната.

- Ами, кой ще бъде вторият, който ще подпише договора за наем - попита Кратов?

- Би трябвало, бай Михаил, като подпредседател, а и той има висше икономическо образование. И ще види “слабите” места в Договора.

Владимиров се замисли за миг и продължи - може би, най-добре някой друг член на ръководството, например с музикално образование. Но това са наши проблеми и ще ги решим.

Почука се на вратата. Влезе Николай:

- Извинявайте. Да не би да преча?

- Заповядай - покани го Владимиров, - господин Кратов, това е Николай, нашият библиотекар на обществени начала или Ники - светецът. Не пие, не пуши и по жени не ходи...

Гонов и Демир Кратов се усмихнаха. Кратов попита:

- Как така Николай? Да не си член на някоя секта?

- Ходех някога в адвентна църква. Но осъзнах, че тълкуването на Библията е по-вярно и по-близо до мен, така, както го е разбирал Лев Толстой. Който се е опитал да живее християнски и се е отказал от богатството си...

- Охо, Владимиров. Вие сте имали тук жив толстоист.

Обади се и Гонов:

- Той не го афишира и проповядва. Събира архив и пише

история за македонското движение в града.

- Николай, - не спря да пита Кратов, който видимо се забавляваше. - имаш ли висше образование за работата, която вършиш тук?

- Нямам.

- А трябва. Този дом не е вече “Център за художествена самодейност”.

Ха-ха-ха - Кратов се задави от смях. - О, самодейци бяха комунистите. Затова не построиха социализма. И ти ли ще строиш химери.

- Не искам да бъда храненик на закона, който е временен.

- Та това е литература, религия - фантазии. Ти ги вземаш за реалност. Завърши право.

- Г-н Кратов, не е прогледал още - каза Гонов, - оставете го. Дъщеря ми сега завърши право. Вземете я под свое опекунство. Назначете я за прокурор.

- Престани, Гонов - каза Владимиров. – Ти, Николай, какво се изчерви. Прокурорът се шегува. Към Толстой са се обръщали Димитър Ризов и Стоян Михайловски, за да помогне на македонските българи. Напразно, защото без революция и война, няма свобода.

- Извинявайте. Искам да бъда полезен на македонската идея, нищо друго. Довиждане...

Николай излезе. Защо ли бяха толкова доволни и тримата и се шегуваха с него? Дори Владимиров го нарече “светец”. Николай бе смешен в очите им. Нима практикът Гонов не клонеше повече към кариеризъм? Окръжният прокурор, известен демократ в града, не бе един отегчен от ума и властта си човек... А Владимиров... интелектуалец, но без морални устои. Или сега обиден, Николай бе мнителен и необективен в отношението си към тях...

Този хубав пролетен ден, към обяд, бай Михаил реши да се отбие в Македонския дом. Нямаше настроение, изборите

ги спечелиха комунистите. Нещо не вървеше и в дружеството. Владимир и Гонов все тайно си говореха, ходеха на сам-натам. А и това момче Николай бе все край тях. Нямаха още приети членове, само един списък, нямаха и едно събрание, а само няколко чествания и концерти. Сега, когато Домът е върнат, трябваше да потръгнат работите. Офертата на фирма „Принц“ бе идеална. Оставаше такъв да бъде договорът за наем с тях. Но той не бе го чел и видял. Владимир каза, че го пишел адвокатът.

На фасадата на Дома още стоеше надписът „Център за художествена самодейност“. Трудно изкачи стъпалата за втория етаж и влезе в новата просторна канцелария. В нея бе само Николай.

- Къде са Владимир и Гонов - подозрително го запита бай Михаил.

- Няма ги. Владимир е в София, а Гонов е в чужбина.

- Ти какво правиш пак?

- Пиша, искам да възстановя миналото на Македонското движение в града. Ровя из архива, а останалото време разчиствам тук.

- Добре, добре. И аз мога да ти разкажа някои неща. Но първо, трябва да се оправим за наема, с приема на членове и тогава с миналото. Ти май въобще не се интересува от първите два въпроса.

- Така е. Парите не ме интересуват и печеля колкото да се нахраня. Колкото до членството, трудно ми е да се разправам с хора, предпочитам книгите.

- Да си чул нещо за договора за наем?

- Ами, че те го подписаха вече...

- Кога, кои го подписаха? Къде е той?

- Тук е. Сега трябва да дойдат представители на фирмата и да влязат във владение. Тях чакам, Владимир ме помоли за това. Ето, прочети го.

Бай Михаил седна и се зачете. Вдигна ужасен глава.

- Ти чел ли си го?

- Не, не ме интересува.

- Трябва да те интересува. Договорът е невалиден. Първо, датата е фалшива, сега е април, а в него пише май. Второ - има абсолютно нисък процент за неустойка при неплащане в срок и трето - подписът е от неупълномощен член на ръководството...

Думите му бяха прекъснати от почукване на вратата. Влязоха трима мъже. Единият извади лист.

- Господа, ние сме представители на фирма „Принц“. Търсим председателя. Днес трябва да влезем във владение ...

Бай Михаил бе станал и направи няколко крачки към тях:

- Господа, аз съм подпредседателя на дружеството. Договорът Ви е невалиден. Ето, вижте, в него пише, че е сключен през май. А днес сме 10 април. Така, че не можете да влезете във владение. Договорът ще се разтрогне.

Имаше заседание на ръководството на дружеството. Седем мъже и една жена със строги, сериозни лица чакаха неговото начало. Бяха се оформили две групи - едната на председателя Владимиров, до който седяха Гонов, жената, Николай и мъжът с музикалното образование - подписал договора за наем. Срещу тях - бай Михаил и останалите двама членове на ръководството. Владимиров се изправи и каза:

- Откривам заседанието. Дневният ред включва три точки: Първа - насрочване на дата за общо събрание на дружеството и неговата подготовка - отговорник - секретарят Гонов. Втора точка - Разглеждане Договора за наем с фирма „Принц“ - предложението е от бай Михаил. Има и трета точка - гласуване на щат на върнатия ни дом. Има ли други предложения? Да, кажи, бай Михаиле.

- Смятам, че първа точка трябва да е Вашето обяснение за този измамлив договор. Как можяхте да го подпишете?..

- Спокойно, бай Михаиле. Ето го договора. Поправихме

датата и ниската неустойка. Всичко е наред. Просто това са печатни грешки.

- Не е наред. Какви печатни грешки! Това е измама, подайте си оставката веднага, г-н Владимиров, веднага!

Настъпи ледено мълчание. Тогава се изправи Николай.

- Бай Михаиле, чакайте. Не обвинявайте г-н Владимиров. Всички знаем какви качества притежава, какви заслуги има той към дружеството. Той за мен лично е олицетворение на македонската кауза. Сега, за някакви печатни грешки да му искаме оставката. Нека не бъдем дребнави, нали служим на една идея. Хайде, подайте си ръка и забравете случилото се в името на Македония...

- Зная кой е, но това, което е направил е предателство и трябва да си отиде, за да не стигаме до Прокуратурата. А ти, християнино, с какво право си тук, не си с македонски корен, не си член на дружеството, че и на ръководството. Тук анархисти не ни трябва. Веднага въл!

- Да, Николай - спокойно каза Владимиров - излез и изчакай навън - такава е буквата на устава.

Николай напусна канцеларията почти разплакан.

Защо точно сега се караха тези хора, сега - когато Домът бе техен и трябваше да работят за идеята. От канцеларията долетяха викове. Някой блъскаше по масата. Вратата се отвори и се показа бай Михаил - разгневен, вдигнал бастуна си:

- До събранието ще ви е силата - предатели такива. Още сега тръгвам да свиквам хората.

Малко по-късно Гонов заговорнически потупа по рамото Николай.

- Ела, да влезем в малката стаичка. Имам да ти покажа нещо...

В стаята му подаде някаква бележка. В нея имаше няколко точки с указания за обвинения срещу бай Михаил. Позна почерка - бе на Владимиров.

- Да, председателят я написа и ми я даде да я предам на

президента на фирма “Принц”. Нали бай Михаил не допуска фирмата да влезе във владение. Сега тя няма да заплати наема за април и май и така да обвиним бай Михаил.

- Какви ги вършите. Що за хора сте ти, Владимиров и бай Михаил, хайде президента го разбирам - за пари живее, но нас нали уж друго ни събира...

- Виж, Николай - те са старци. Мен трябва да подкрепиш - аз трябва да съм новия председател на дружеството. Аз не съм подписал този договор, а и обещавам - ти ще бъдеш назначен на щат като библиотекар на Македонския дом. Владимиров иска да назначи дъщеря си за библиотекар. Така, че помогни ми...

- Не, аз напускам дружеството и без това не съм член. Та вие нямате членове, какво общо събрание ще правите. Не ме интересуват председатели, секретари и договори - аз си отивам. Сбогом.

- Къде ще отидеш. Ти без нашата идея не можеш. Няма къде да отидеш, такива като теб нямат място... - викаше след него Гонов. Но Николай не се обърна. Вървеше безпаметно нанякъде. Отново провал! И македонската идея се оказа илюзия като любовта. Какво да прави?! Нямаше къде другаде да отиде, освен в село. Излезе на автостоп, нямаше пари. Как е могъл да повярва, че тези от македонското дружество са хора на духа. И какво стана - изгониха го. Карат се. Няма ли поне един нормален човек в България. Боже! Бе вдигнал несъзнателно ръка и една кола спря.

- За къде си момче?

- За Доброгорие.

- Качвай се, в тази посока съм.

Шофьорът бе слаб мъж, е подпухнали, мръсни очи.

- С какво се препитаваш в тези години - попита го мъжът.

- С нищо. Мотая се из града. Работя от време на време в строителството.

- Хм, мръсна работа е строителството. А жени намираш ли..?

- Не търся.

- А, не може така. Трябва да се научиш да живееш. От жени не бягай - те са солта на живота, нали за тях печелим пари. Ти май по морала си падаш, а... Добре тогава, защо се въргаляме в леглата и задъхваме от страст - това красиво ли е, християнско ли е - всички така сме създадени. Само за едно удоволствие, за нищо друго - ха-ха-ха.

- Така е външно. Ако нямаш чувства. А и е имало други хора - достойни, смели, честни, жертвоготовни, които...

А бе остави ги тях. Колцина са те. Книгите лъжат. Не е било така, нямали са друг избор - освен борбата и смъртта. И всички са били преследвани и убивани като кучета. Това ли искаш ти. Я виж, колко възможности ти предлага животът сега. Виж мен. Селяните сами ме търсят и молят да им взема земята. Тези селяни, защо ли не умеят да печелят пари?! Това също е наука и изкуство. Не е за първичния ум на селянина. Като те гледам, там ти е проблемът. Не мисли кой си, защо живееш и къде отиваш след смъртта. Още по-малко си мисли за справедливост и всеотдайна любов. Животът не търпи такива философи и мечтатели. Живей така, както животът ти предлага. Преди, през социализма, едно се искаше - правех го, сега през демокрацията - друго. И него правя и пак съм добре. Имам си регистрирана фирмичка, въртя си бизнеса със земята, падат хилядарките. Секретарката ми - млада, сочна и бедна. От време на време я подготвям за семейния живот - ха-ха-ха. Живей, моето момче, живей. Виж полето, виж небето - всичко е за теб. Я завърти търговийка, отвори едно барче в село; я пък стани полицай, я сутеньорче в града - професии безчет. Че учи тогава - право не е лошо, или история - едно даскалче може да станеш, как ти е името - Николай ли? Ники на човек не приличаш. Тялото иска и трябва да живее. Хайде, ето ти визитката ми. Ако размислиш, обади ми се, ще ти намеря някаква работа. Чао.

Николай слезе от колата. В късния пролетен следобед слънцето едва напичаше. Защо се върна в село. Този от ко-

лата не бе ли прав? И сега, в новото време, в живота няма никакви духовни ценности. Как ще го гледат отново родителите му като идиот. А не е ли такъв? Напусна института от любов, след това се хвърли в разкриване на някаква си истина за македонските българи. Не учи, не работи, не се жени. Другите защо приемат живота и го живеят. Да се примири ли и да отиде във фирмата на този... Нищо от неговите чувства и стремежи нямаше в този живот. Да наведе очи, ето майка ми, излиза да ме посрещне. Да не види сълзите и отвращението ми от живота. По-ниско, по-ниско, кой съм аз, майко, че мисля и съдя...

- Здравей, майко, върнах се.

Ето и баща му, баба му, и дядо му. С каква радост го гледат. Той е смисъла на живота за тях. А в него е празно, боли го, боли.

- Не съм гладен. Ще остана няколко дена. Сега ще отида с кучето до гората. Хайде Рекс!

Искаше да избяга от тяхната любов. Не можеше да им говори с нищо. Семейството и трудът - техните ценности за него нямаша стойност. Навлизаше все по-дълбоко и дълбоко в гората. Храстите ставаха все по-гъсти и гъсти. Кучето, едра немска овчарка, все по-трудно намираще пролука между тях. Стъмни се. Мракът скри дори кучето от погледа му. Бе сам в тази гора. Седна до някакъв дънер. Може би такава е смъртта. Само мрак. Извади нож - да се самоубие ли?! "Боже мой, защо си ме създал" - изхриптя от гърдите му. Аз искам да живея, да обичам, да създавам. Исках справедливост за всеки. Какво стана. Ти си ме захвърлил в едно блато. Къде е любовта ми - Мария се бе омъжила и вече има два деца. Къде е справедливостта? Ако не в личния ми живот, то поне в обществения. Уж комунизмът падна, а отново мошениците вземат връх. Никой не отне парите и имотите на червената буржоазия. Никой не говори за Македония. За обезличаването на българското име там, Нито в София, нито в града. Изчакваха накъде ще задуха вятъра. Не смееха

да кажат ВМРО и Иван Михайлов. Затова него са го пускали пред журналистите и в ефира на радиото. Разиграва се нова политическа игра. С предизборни сделки, с приватизация. Граби се безогледно от построеното половин век. И всичко се изнася във валута в чужбина. Това ли е новото време. Къде е гражданското общество. Поне Владимиров да бе пример. Но и той си служи с “удари под кръста”. Как да живее сред тези хора? Как да живее единствено за пари? Не, ще си пререже вените. Усети близване по лицето. Протегна ръка - Рекс стоеше пред него. Кучето започна да скимти, да хапе ръкава му и да го тегли настойчиво.

Когато се прибра вкъщи, родителите му бяха разтревожени:

- Къде скиташ по тъмното. Помислихме, че нещо ти се е случило.

- Няма нищо. Хайде, оставете ме на спокойствие.

Не му се ядеше, не му се говореше и си легна. Не можеше и да заспи. Не му се живееше. Защо се върна, сега какво... Изведнъж почувства някаква лекота, спокойствие и топлина. Стаята се изпълни с тях. Чувстваше, че не е сам в нея. Устните му сами промълвиха:

- Господи, ти ли си това, Господи?

* * *

Късно същата нощ Гоно Гонов влезе в Македонския дом. Отвори бюрото с документацията. Отдели входящия и изходящия дневник и списъка на старите членове. С отвертка откърти бравата на вратата на канцеларията и я остави широко отворена. Взе отделените документи, изгаси лампите и спокойно излезе. Сутринта нарочно закъсня за работа в Македонския дом. Обади му се по телефона: чистачката открила разбитата врата на канцеларията.

Разтревожен влезе, прелисти документацията и каза:

- Липсва списъка на членовете... Ще се обадя в полицията.

Вече назначените служители в Дома се бяха скупчили пред разбитата врата и коментираха кой може да е крадецът.

- Само човек на бай Михаил, ще да е - каза им Гонов. - Нали след броени дни е Общото събрание. Бай Михаил иска да превърне дружеството ни в сателит на СДС. Да дойде тук със свои хора и нас да ни изхвърли. Но греши. Той не знае, че получихме членски карти от София. Сега ще ви ги раздадем. Те са подписани от мен и от председателя. Вземете повече и ги раздайте на роднини и приятели и ги доведете на събранието. Кажете им за кого да гласуват. Утре искам имената и адресите, на когото сте дали картите. Така ние ще си имаме „наш списък“. На събранието ще се гласува с членски карти - такъв ще бъде регламентът. И входът ще бъде само с членски карти. Ако не можем да спрем хората на бай Михаил, ще ги допуснем на балкона. Когато влязат, искам да заключите вратите. Ще отключите, чак когато ние долу приключим с избора.

- Господин Гонов, тази фирма не прави музикален театър в залата, а по-скоро вариететна програма - каза един от служителите.

- Вижте, новото ръководство ще има грижата за това. Домът е културен дом, а дружеството ни единствено и само подчертавам, културно-просветно.

- Браво, г-н Гонов, точно така. Музика и танци от Македония и пропаганда на истината за македонските българи, това е. Браво.

За кражбата на документи, бай Михаил научи от вестника. В статията се споменаваше, че според секретаря, г-н Гонов, кражбата е извършена от хора, които искат да политизират дружеството, което е независимо. Веднага бай Михаил отиде в Македонския дом. Подобни твърдения бяха безочливи и явно бяха насочени към него. Той поддържаше СДС-то и гласува за него. Та БКП измисли и създаде „ма-

кедонската нация“. Васил Коларов, Георги Димитров и сие бяха бащите ѝ. Наглата лъжа на македонизма продължаваше да царува над цял народ и в България имаше хора, които ѝ вярват. Какви бяха тези „древни македонци“. Та той помни къщата им в Македония, помни баща си и хората там. Те всички с гордост казваха, че са българи и обичаха България. Затова много от тях, когато гърците ги изгониха през 1925 година, дойдоха в България. Но сега и през ум не му бе минавало да се налага в ръководството на дружеството и да иска да излиза с някаква политическа позиция. Тези обвинения бяха смешни. Той искаше Владимиров да си отиде заради договора за наем. И само толкова. Този, младият секретар бе толкова послушен и любезен до сега. Все тичаше нанякъде да лобира за връщането на Дома. Сега какви ги говореше.

- Стой, бай Михаиле. Не можеш да влезеш в Дома - спря го някакъв мъж пред входа на Македонския дом.

- Ти пък, кой си и как ще ме спираш?!

- Аз те познавам, но съм назначен на щат като портиер към Дома, а управителят Гонов забрани да Ви допускаме в него.

- Какъв управител, той е секретар на дружеството. Аз съм подпредседателя...

- Знам. Но извинявай, за това ми плащат. Не може да влезете в Дома. Има назначен щат на работа към Дома, а управителят е г-н Гонов.

- Добре, искам да говоря с него. Какво става тук?

- Изчакайте, ще съобщя за вас.

Бай Михаил тежко седна във фойето. Човешката низост нямаше граници - виж ти каква лисица е бил този Гоно Гонов. Портиерът се върна и каза:

- Господин Гонов не може да ви приеме, елате утре, днес е зает. Нареди ми да заключа входната врата, извинявайте...

Бай Михаил въздъхна, стана и каза:

- Разбирам. Малко бяха кръвопийците на Македония, че се появяват и още. Господи, пази ме от своите. Това секре-

тарче е инсценирало кражба, ще го разбия на пух и прах на Общото събрание. Кого манипулира той, така евтино...,

В деня на Общото отчетно-изборно събрание на македонското дружество Гоно Гонов не се спря. Сутринта остави молбата в РПУ на МВР за охрана на събранието. Заключение на вратите на балкона му се видя недостатъчна мярка против поддръжниците на бай Михаил и нареди да се доставят железни вериги с катинари. Лично той демонстрира на служителите как да ги поставят на вратите. Колко ли хора ще доведе бай Михаил - мислеше си той. Моите, както и да ги пресмятам, ще са не повече от 78 души - това са служителите и самодейците от Ансамбъла за македонски песни и танци и техните семейства. На репетицията на самодейците Гонов им каза, че ако бай Михаил стане председател, ще разпусне ансамбъла и Дома ще стане клуб на СДС. През обедната почивка тайно инсталира в чекмеджето на масата, която бе разположена на сцената, магнетофон. Нека има доказателства, кой какво е говорил на събранието. Даде още веднъж указания, кой да го предложи за председател, кой да освирква бай Михаил, като вземе думата. Оставаше най-тежката задача: как да елиминира Владимиров от повторно председателство. Имаше план и за това. Трябваше да успее, днес бе звездният му ден. Даваше му се златен шанс от съдбата. Влезе в малката стаичка зад канцеларията. Често с часове стоеше тук и подслушваше какво се говори в канцеларията, Вместо с тухлени стени, стаичката бе отделена от канцеларията с високи до тавана гардероби. Странното обзавеждане на вече несъществуващата “Художествена самодейност” щеше да му послужи и сега. Всеки момент в канцеларията трябваше да влезе Владимиров. И когато излезе, дори за миг, Гонов щеше да влезе в канцеларията и да мушне в папката му един лист. Този лист бе компромат.

Наближаваше часът на събранието и пред входа на

Македонския дом се тълпяха хора. Двамата униформени полицаи и двамата бодигардове на фирма „Принц“ ги спираха и пропускаха само тези, които имаха карти. До тях разперил ръце като Христос на кръста, Гоно Гонов се държеше здраво за касата на вратата и удържаше вълната от хора без карти, желаещи да присъстват на събранието.

- Пуснете ни. И ние имаме македонски корен. Нашите бащи са строили този дом. Нямате право да ни спирате.

Бай Михаил и още двама от ръководството усмириха хората. Бай Михаил се обърна към полицаите:

- Господа, нямате право да се месите в работата на дружеството. Стариият списък на членовете е откраднат. Тогава карти нямаше. От какво се страхува Гонов, от народа ли. Всички тези хора са македонски българи и тяхното място е тук.

- Наистина, не е наше задължение, да пазим входа на “събранието, а само да предотвратим безредици, но секретарят г-н Гонов, ни помоли да пазим и входа...

- Хора - извика бай Михаил - влизайте, това е вашият дом.

Полицаите се отдръпнаха. Гоно Гонов бе избутан от потока хора, нахлули в Дома. Напразно той викаше:

- Не в залата. На балкона, на балкона нечленовете на дружеството.

Но никой не го слушаше. Залата се изпълни с народ. На първия ред със съпругата си бе и Владимиров. Той спокойно наблюдаваше всичко. Дори отвори папката с отчетния доклад. Тогава видя листа с текст - „Подайте си оставката, г-н Владимиров. В противен случай ще разпространя вашата бележка до президента на фирма „Принц“. Под този текст, бе ксерокопието на неговата бележка, а отдолу пишеше: „Ваш доброжелател“. Владимиров веднага затвори папката. Тава не бе в стила на бай Михаил. Но кой му изпращаше тази заплаха. Владимиров бе дал листчето на Гоно Гонов, за да го предаде на фирма „Принц“. Бяха получили и офи-

циално писмо от фирмата, което сега той щеше да използва срещу обвиненията на бай Михаил. Нямаше кой да бъде друг освен... Гоно Гонов, който в този момент се изкачваше на сцената и усмихнат каза:

- Добре дошли на Отчетно-изборното събрание⁴ на Македонското културно-просветно дружество „Даме Груев“. Дами и господа, първо, трябва да изберем председател и протоколчик на събранието ни. Предлагам...

Владимиров не го чуваше. Този посредственик, когото той имаше за свой войник го изигра. Коварно и подло. А той го предложи за секретар на дружеството, той му издейства заплата от София, за да не мизерува, изхвърлен от пансиона, където бе възпитател. Владимиров го направи сега и управител на Дома. Помогна му и в следването. Това обаче не му стигало. Бил по-алчен, отколкото предполагаше и по-хитър. Няма как, ще трябва да си подаде оставката...

- Давам думата на председателя да прочете отчетния доклад - дочу Владимиров и стана.

Тогава се изправи и бай Михаил.

- Не може предател да чете доклада. Искам думата.

- Я млъквай, стар седесар такъв - се чу от дъното на залата.

Групата от самодейци там започна да свири и крещи:

- Михаил, вьн, вьн, вьн...

Залата се изправи на крака. Всички бяха настръхнали един срещу друг. Бай Михаил, целият треперещ, извика:

- Всеки, който милее за Македония и истината, да напусне тази зала. Това не е събрание, а фарс.

Треперейки и подпирайки се на бастуна, се запъти към изхода. Хората, които бяха дошли с него, също напуснаха залата. В нея останаха служителите на Дома и самодейците.

В таванската си квартира Николай гладеше стария си абитуриентски костюм. Не можеше да се познае и спре.

Той, който ходеше облечен небрежно със скъсани дънки и небръснат, сега щеше да облече... костюм.

Когато се завърна от село, не знаеше какво да прави, къде да отиде, защо търпи още. Тогава у едни роднини срещна нея - Вихра. Да, Вихра и това име го впечатли. Говореше му за Македония. Тя наистина бе от там, но се преселили и тя се омъжила в далечния град. Бе разведена, с две деца. Руса, със сини, изпълнени с тайни очи, Вихра го омагьоса. С дни ремонтираше малкия ѝ апартамент, в който живееше с двете си деца и болните си родители. След това пиеха кафе и с часове си говореха. Тази вечер бе решил да ѝ предложи женитба. Бе взел пари на заем за ресторанта, бе купил пръстен. Как стана всичко това, как взе това решение, което противоречеше на разбиранията му - той не можеше да си обясни. Не можеше и да се спре, някаква сила му налагаше да го направи.

В нейно присъствие се чувстваше добре. Тези, уж изпелени чувства, които някога изпитваше към Мария, сега се разгаряха и той забравяше всичко. Дори колко страда, когато Мария го напусна. Ето сега, когато гледа Вихра до себе си на масата в ресторанта, като да нямаше някакво горчиво минало. Той се усмихваше и любезничеше от сърце. Чувстваше се силен и нужен.

- Вихра, сега сериозно. Искам да станеш моя жена! Ето, купил съм ти пръстен.

- Николай, поласкана съм, но... размисли ли добре? Разведена съм, с две деца... От скоро се познаваме.

- Няма какво да мисля. Мислите ме водят до отричане от живота. Чувствата ми към теб, до неговото благославяне. Ти си прекрасен и добър човек! А, това, че си от Македония, вече съвсем ме побърква...

- Харесвам те, бих приела с удоволствие, но това е едната страна на медала. Не знаеш какви отговорности поемаш с мен и моите деца. Безработна съм и ти не работиш, защото не искаш да си роб. Какво семейство ще бъдем, с какво ще

живеем?

Тихият ѝ мек глас му подействаха като опиум. Бе готов не да работи, а да лети...

- Ще работя, ще работя, щом от това ще зависи щастие-то ни. Обещавам. Досега бягах от труда, защото е тежък и досаден. Но това бе през социализма. Тогава трудът ни го налагаха, а сега е демокрация - трудът вече е свободен.

- Николай, още имаш илюзии. И за любовта, и за труда. Дано, да не съм права. Приемам пръстена. Моля те, почакай, какво правиш?...

Николай бе станал и я целуна.

- Николай, много си емоционален. Срам ме е. Всички ни гледат.

- Нека гледат. Аз съм щастлив.

- Аз съм на земята Николай. Не бях свършила. Разказах ти за бившия си съпруг. Затова, как ме караше да се чувствам малоценна, защото съм жена и защото не му раждах момче. Не искам да преживея отново кошмар. Материално бях добре, той имаше апартамент, кола и строеше вила. Но един ден не издържах, взех си децата и се разведох. Мъжкарите като него ме отвращават. Искam да знаеш, че, първо, живея за децата си, второ - други деца не искам, трето - да се грижа за болните си родители и последно - видя, че не можем да живеем заедно. С тези две стаи за пет човека. Ти нямаш жилище, нямаш пари за малката си квартира, какво остава...

Когато я слушаше, Николай изведнъж проумя, това, което уж знаеше. Безсилието му пред нейните думи го накара да осъзнае колко бе беден, смешно беден. Това, с което се гордееше преди и имаше за белег на свобода, сега го почувства унижително и срамно. Огледа се. Ресторантът бе изпълнен с доволни и весели хора. За тях криза нямаше, нито тежък преход. И сега, и преди умните и хитрите имаха скъпи дрехи, коли, жилища, че и мобифони. Залата през минути се огласяше от техните приятни мелодии. Те имаха философията на оня, който го взе на автостоп. Вземаха

от живота това, което той можеше да им даде. Не искаха нищо повече. Страшният въпрос *кой съм* не бе от този живот. Единственият въпрос им бе *как по-лесно и по-бързо да печелят пари, за да бъдат в материално охолство*. Нима и той от днес щеше да се движи от този въпрос?...

- Какво, замълча, уплаши ли се - уморено и виновно се усмихна Вихра.

- Не, правех преоценка на ценностната си система - засмя се и Николай. - Ще бъдем. Ще започна работа, обещавам. Не съм мързелив, а мислещ. От днес - няма да мисля, а ще работя. Ще правя това, което се иска...

Николай говореше инстинктивно, не това, което мислеше. Думите му се раждаха пряко разума му. Там, дълбоко в инстинкта му за самосъхранение. Нямаше друг избор. Мария я нямаше, Македонската кауза се оказа мъртво родена. Селото единствено се самовъзпроизвеждаше. Никой не следваше пътя, сочен от Толстой. Да се грижи за Вихра и нейното щастие бяха единственият възможен път за него.

Започна работа като снабдител в голям супермаркет. По цял ден обикаляше борсите. Научи всички видове салами, сирена, алкохол, цигари, парфюми. Късно вечер се прибираше в таванчето уморен и веднага заспиваше. На сутринта започваше всичко отначало. Като в омагьосан кръг. Животът бе сякаш лудница. Стотици тичаха като него, брояха пари, купуваха стока, продаваха. Тя все не достигаше. Хората постоянно консумираха всичко и нямаха насищане. Колкото по-люксозна, интересна и нова бе стоката, толкова повече се купуваше. Разбира се, от тези, които имаха пари. Комунизмът щеше да насити хората? И да задоволи техните потребности. Човешкото око наистина нямало засищане. Самият той не можеше да се познае. Колегата му - вече с опит - му разкри как да присвоява стока и пари. Той, разбира се - отказа. Но заплатата все не достигаше за него и Вихра.

Тогава започна и той да си взема по малко. Така ден след ден и хладилникът във Вихрения апартамент вече едва се затваряше. Подмениха и мебелите, остъклиха терасите. Вихра сияеше доволна и още повече го обичаше. Дори и той си купи нови дънки. Беше му приятно да гледа Вихра и децата ѝ. Но съвестта му не бе чиста. В село лицемереше пред родителите си. Не смееше да ги погледне в очите. Знаеше как ще реагират, ако разберат, че има връзка е разведена жена и то с две деца... Така една вечер се прибираще от поредния изтощителен работен ден в квартирата си. Тогава видя на тротоара пред себе си едно хилещо се, бледо лице. Наведе се и го взе. Бе лице на шут. Някое дете го бе откъснал от парцаленото му тяло. Но той позна себе си. В какво се бе превърнал, нима не в този шут. Та той непрекъснато лицемереше пред всички, дори пред себе си. Бягаше от гласа, който му казваше, че е крадец, че е станал втори Гоно Гонов с лицемерието си. Не можеше повече така, ако искаше да бъде човек, а не животно. Трябваше да спре. Сподели това е Вихра. Тя му каза:

- Какво толкова правиш? Та всички го правят, с една заплата не се живеят. Както искаш постъпи. Знаеш колко е трудно с намирането на работа. Сега ще изпуснеш питомното, за да гониш дивото.

- Това бе знак от Бога, Вихра. Аз трябва да не вървя по този

път,

- Какъв Бог, Ники. Как той допусна да се излъжа в бившия ми съпруг и да родя две деца от него. Как допуска ние да живеем в миши дупки с теб. Да не би да сме по-прости и незаслужили от другите.

- Виж, и без това работата ми не върви. Шефовете не са доволни. Все забравям да купя някоя от многото марки сапуни, парфюми, бисквити. А и парите вечер често не ми излизат при проверка. Така, че преди да ме уволнят, нека сам си замина, не съм за търговия...

На следващия ден напусна работа. „Как, как да остана човек в този живот” - трескаво мислеше той. Нали бе свободен и влюбен, а не можеше да си подреди живота. Толстой, само Толстой можеше да му даде светлина и вяра. Отвори позабравената му книга “Моята вяра” и прочете: “Днешното робство произлиза от военното насилие и от частната собственост върху земята и искането на парични данъци от държавата. Какво да правим? Отговорът за мен е - трябва колкото е възможно по-малко да се ползвам от работата на другите и колкото се може повече сам да работя. Да не се лъже ни пред хората, ни пред себе си и да не се боя от истината, където и да ме заведе това”. Това значеше да работи физически труд. И то не от време на време, както преди правеше. А редовно, всеки ден по осем часа. Преди при социализма знаеше в какво се превръщаше човек от този труд. Но сега дали не се е променило отношението към него, пък и самият труд. Едва ли, но трябваше поне да опита, защото този път бе правилен и още, за да я има любовта им с Вихра.

Първия ден в строителната фирма, където веднага го приеха на работа, му определиха най-мръсната част от сградата за ремонт. Нали бе нов. Трябваше да подмени фаянсовите и теракотени плочки в кухнята и тоалетните на малкия хотел край морето. Бе студено, ръцете му измръзваха. Вонеше... Стискаше зъби и работеше. На обяд учуди колегите си, че не пие алкохол и е вегетарианец. Не можеше да им слуша цинизмите и се уедини. При него дойде едно младо момче и плахо каза:

- Аз съм Милен. Приятно ми е. Отскоро съм и аз.
- Как, мъчат те май старите майстори - попита го Николай.
- Трудно е. Първо занаята, после трябва да търпя характерите на всички, а сега и този студ.
- Не ти ли вървеше в училието, че си се захванал с тази мръсна работа? Млад си още...
- Не, аз преди месец се ожених. Ела ми на гости, ако искаш довечера.

- Може някоя вечер да намина. Хайде на работа сега. Няма как.

Докато работеше, си мислеше за Милен. Реши да помоли шефа

на фирмата, Милен да работи с него. Съжaliaваше го, като гледаше как му се подиграват и го използват. Вечерта шефът дойде. Прегледа извършената работа. Спря се до Милен и каза:

- От утре не си на работа. Не съм доволен от теб.

Николай се обади:

- Г-н президент, нека Милен работи само с мен.! Аз ще го

науча.

- Ти мълчи новия... Аз решавам кой къде и колко да работи, разбра ли, и ако не ти харесва, върви си.

Малко му трябваше на Николай да изгуби контрол над себе си. Цял ден работи като вол и търпя подигравките на другите с Милен. Но си спомни за Вихра. Нали трябваше да се грижи за нея. Замълча и наведе глава. Спомни си думите на Владимир – “Господар или роб”. Мълчеше и работеше ден след ден, месец след месец. Все едно бе съвсем сам в света. Не чуваше закачките и цинизмите на колегите си помежду им, нито свадите и побоищата им, след които понякога имаше кръв по прясната гипсова шпакловка. Колегите му потвърждаваха мисълта на Толстой, че трудът не прави човека добър, а жесток. Този непрестанен, противен на самите тях труд, раждаше морална безчувственост и първобитна агресия. Те и Николай бяха жертви на божие проклятие, с пот да си вадят хляба. От което се възползваха хитрите и богатите. Колегите му не го закачаха, бяха разбрали, че не е от техния свят. А и той бе силен и здрав. Вечер също бе сам. Вихра трябваше да се грижи за семейството си. Беше започнала работа и то нощна смяна. Почти не се виждаха. Всичко, което спечелеше, даваше ѝ го. Случайно прочете една обява за продажба на таванска стая в строеж. Колкото и да рабо-

теше, не можеше да събере пари за апартамент. Но за една таванска стая, може би имаше спестени във Вихра. Каза за обявата, тя се зарадва, извади и му даде спестените пари. Николай отиде на адреса, но цената на стаята бе по-висока. Нямаше как, трябваше да отиде до село. Когато разбраха за какво е дошъл, родителите му отказаха с думите:

- Как ще купуваш таванска стая. Да не сме толкова долни. Купи апартамент. Тогава ще ти дадем пари.

- Нямаме за апартамент. Много са скъпи.

А баща му каза ядосано:

- Ти нали не искаше нищо. Защо ти е тази стая?‘

Как да им каже истината за него и Вихра. Как да им каже, че отново бе подвластен на една жена. На своето чувство към нея. Че заради нея търпеше робството на труда, че заради нея искаше сега да купи тази таванска стая. Не биха го разбрали и приели никога. Още повече, че той не искаше да има деца, да ги дари с внучета. Да продължи името на рода им. Това бе още по-необяснимо за тях. Жената за тях, бе преди всичко майка, родена да ражда независимо при какви условия и каква съдба очаква детето в този ненормален свят.

Тогава се намеси дядо му.

- Нали за него сме събирали тези пари. Те наистина не стигат за апартамент. А и вижте в какви времена живеем. Всеки ден правилата се променят. Дайте му парите - те са негови!

Сложи грамадните си ръце на раменете му:

- Николай, ти много учи и ходи, и сам се оправяш. Видя живота. Тези пари са нашата пот. Не ги пропилявай, защото друго няма какво да ти дадем. Ние вече сме стари.

Николай се просълзи. Гледаше големите му груби длани. Колко труд са ги направили такива. Колко мъка и загриженост имаше в очите му.

- Няма да ги пропиляе, дядо. Ще я купя и построя тази стая...

Купи стаята и я построи. През деня във фирмата, вечер на своя строеж. Когато бе завършена, я даде под наем - отново за ужас на родителите си. Обяснението му бе, че не му стигат парите, и може да взема голям наем. Правеше го за Вихра. Животът ставаше все по-скъп, а заплатата му оставаше същата. Как властта си играеше с обикновените хора. Преди бяха роби, но нахранени, сега свободни, но гладни. Закони, данъци, пазарна икономика. Отново тези, които имаха, определяха правилата. А тези, които сътворяваха на дело техните теории, ставаха все по-бедни. Нито един от депутатите, кметовете и бизнесмените не се отказа от голямата си заплата и не живееше в тези условия, в които се задъхваха хората. Никой не бе дал пример, нито преди 10.11.1989 година, нито след тази дата. Това, което Толстой бе виждал и анализирал за човека и обществото в така наречените му „религиозни книги“, бе актуално и днес. Капиталът, властта и религията смазваха и обезличаваха човека, също толкова, колкото марксизма-ленинизма. Капиталът бе лишен от всякаква идейност и принципи. Той имаше една цел: „да прави пари“. И с тях да затъва в материално задоволяване. Властта имаше целта да охранява този Капитал. А религията да примирява хората с него. От тази бездуховна, несправедлива уредба на живота се раждаха престъпления, наркомания, проституция. Така човекът се унижаваше още повече и затъваше все повече в безсмислието на съществуването си. От това безсмислие не можеха да го спасят нито образованието, нито високите технологии, интернет и т.н. Защото човек имаше чувства и искаше да бъде щастлив в живота. Но такава наука нямаше. Векове три въпроса стояха без отговори: „Кой съм аз?“, „Какъв е този живот и свят?“, и „Има ли Бог и кой е той?“. Всеки, който си ги е поставял за смисъл на живота си, е бил отхвърлян от обществото или убиван или се е самоубивал. Това е бил истински духовният човек, който няма нужда да се кръсти, да се кланя, да се потапя във

вода и т.н. Той има нужда да отрече несправедливата уредба на живота, да отрече богатството и разврата, насилието и лъжата. И да живее със своите убеждения сред хората, а не само да говори, скрит зад някоя институция, като църквата например, или да стане отшелник, безполезен и ненужен. За Николай пример за истински духовни хора бяха Левски и Толстой. Първият бе роб, вторият - граф. Левски си служеше с насилие и плати свободата си с бесилка. Толстой бе свободен и богат, но стана беден и разобличи на дело и с книгите си съществуващия ред в живота. Разобличи богатството, държавата и църквата. Те му отвърнаха с мълчание и забравя. Кой говори днес за "Изповед", "Моята вяра", "Какво да правим"... Може религиозните му възгледи и икономически постановки да са утопични. Може никой да не се реши да отвръща на удара и да подлага и другата си буза. Никой да не иска само да оре и сее. Но неговият анализ на античовешките отношения в живота не можем да отречем. Дори да не можем да ги променим. Длъжни сме да ги посочим. И ако ни карат като агнета на заколение, то поне да кажем, че знаем къде отиваме. Че знаем корените на злото. Че ако животът е икономика и пари, то човекът не е. И колкото и да ни убеждават, че Бог е в църквата, пък и в която и да е религия, то да знаем, че не е така. Всяка церемония за изразяване на вяра, доказва нейния фалш. Бог е единствено в този, който върши добри дела и не живее от чужд труд. "Цялото устройство на нашия живот - пише Толстой - целият сложен механизъм на нашите учреждения има задачата да разхвърля отговорността за извършените злодейства по такъв начин, че никой да не чувства присъствието на тези постъпки. Едни пишат законите, други ги прилагат, трети дресират хората, възпитавайки в тях дисциплина, т.е. - безсмислено и безотговорно покоряване, четвърти - това са най-дресираните хора - вършат всякакви насилия, даже убиват хора, без да знаят за какво.

Но трябва човек поне за минута да се освободи от тази

мрежа на световното устройство, в която се е заплел, за да разбере, че това му е несвойствено”.

Имаше една мисъл на Гоце Делчев, почти неизвестна, която сякаш е изречена от Толстой – “Ще победа всичко, освен една съвест”. Гоце бе казал още: “Властта е символ на измамата, насилието, грабежа... Гонй управниците, мразй и въставай против всеки властелин”.

Но докато Толстой имаше за мото думите на Христос: “Не се противете на злото”, то Левски и Гоце правеха и проповядваха точно обратното. И тримата бяха кристално честни и съвестни. А думите, които Толстой следваше, също бяха казани през робство и от римски роб – Христос. Но и да се противяха и да не се противяха на злото, участва им бе една и съща - насилствена смърт, на кръста, на бесилото, от куршум.

Злото бе непобедимо, то само променяше формата си и ставаше все по- прикрито и изтънчено. Христос бе казал: “Ето, иде князът на този свят” и “Аз не съм от този свят”.

Един ден Николай срещна бай Михаил. Бяха минали пет години от последната им среща в канцеларията. Той не го позна, но Николай го спря.

- Бай Михаиле, аз съм Николай от Македонския дом.

- А, да - онова момче, с което се карахме и подкрепяше Владимир. Ти къде изчезна?

- Ами тогава се разочаровах от вашите кавги и сега си работя.

- От кавгите, както казваш, спечели единствено Гоно Гонов. Оттогава до днес е все председател на дружеството и управител на Дома:

- Как стана това?

- Ние напуснахме Общото събрание, защото аз не издържах на клакьорите на Владимир. Хората, които останаха, са гласували за Гонов. Тъй незнайно защо, Владимир си

е направил самоотвод. Аз оспорих в съда и прокуратурата договора за наем и легитимността на събранието, но Гонов спечели, като представи фалшиви протоколи и така го регистрираха във фирменото отделение на съда.

- Какви бяха тези протоколи?

- Използвал датите, на които са били проведени чествания и концерти на дружеството. Съчинил е за тези дати протоколи от уж проведени Общи събрания с приети на тях членове. Аз останах сам. Другите двама от ръководството отидоха при Гонов. Дори апелираха към мен да спра делата, че съм петнял името на ВМРО.

- Какво ВМРО?

- Ех, Николай. Сега ВМРО не слиза от устата на Гонов. Нали хоризонтът се проясни. Сега щели да правят политическа партия, субсидирана от дружеството с името ВМРО-БНД - и така да участват в парламентарните избори. А и самото дружество се казва вече ВМРО - македонско дружество "Даме Груев"

- Този Гонов. Нали теб обвиняваше в политизация на дружеството. И не смееше да произнесе ВМРО.

- Има още едно зло. Фирма „Принц“ от музикален вариететен театър прерасна в Бинго. А сега дочувам, че Бингото искало да инвестира три нови етажа на Македонския дом и да ги ползва като хотел-казино.

Втрещен Николай слушаше. "Докато умните се наумуват, лудите се налудуват". Той си чете Толстой и философства. А Гонов си прави кариера и пари от македонския въпрос. Не, това няма да го търпи. Още утре ще напише изложение до Прокуратурата.

- Бай Михаиле, ще ми дадеш ли тези фалшиви протоколи? Искам да пиша до Прокуратурата. Аз тогава не бях прав, но много на високо хвърчах и дребните неща не виждах. А сега от тези дребни неща - като устав, членове, протоколи - Гонов така добре се е окопал и подредил нещата.

- Ела, всичко ще ти дам. Аз вече нямам и физически сили

да ходя по съдилища. Едва намирам сили и пиша своите спомени от Македония и от тук.

През цялата нощ Николай не мигна, а чете, сравнява и търси доказателства за фалшивите протоколи. Бай Михаил му даде целия си архив. На сутринта бе готов с изложението си. Отиде да го предаде в Прокуратурата. Бе доволен от себе си. Каза това на Вихра. Изненадана, тя стана:

- Какво си направил? Как можа? Не разбра ли, че всичко е минало. Няма македонска идея, всеки си живее живота. Аз съм ти Македония. Къде се буташ между шамарите и се мериш с тях. Те имат пари и всичко им е позволено. Ето Македонския дом е бингото на града.

- Почакай, недей така... Аз...

- Няма... ти. Казах още в ресторанта, че децата ми са най-важното нещо. Не желая моето семейство да се замесва в скандали, съдебни процеси, прокуратури и прочие...

- Почакай Вихра, справедливостта, бога?

- Няма такива. Не четеш ли вестници? Та сега в България убиват за стотинки. Ти си сам и си никой. И твоят бай Михаил не е успял. Избирай: или мен, или Прокуратурата. Няма какво повече да говорим, докато не си изтеглиш изложението. Върви си...

Вихра се разплака. Отвори вратата и извика децата си. Те я прегърнаха:

- Мамо, недей...

Николай излезе като пиян. Главата му бучеше. Не виждаше и не чуваше нищо. Страшните въпроси - Кой съм? Къде съм? Какво правя? - го подлудяваха. Вървеше нанякъде. Вихра - тази същата Вихра - за която правеше всичко, го изгони. Отново болката бе непоносима, също като някога с Мария. А той смяташе, че е превъзмогнал любовната мъка, тогава и завинаги. Но не бе така. Само образът на Вихра бе пред него. Той се стремеше към нея. Обади се по телефона. Но тя му затвори. Как да превъзмогне болката. Тя бе в чувствата му. Той не знаеше нищо за тях. Нямаше достъп с раз-

ума си до същността им. Откъде идваха те, как го обсебваха и как да ги спре? Преди се опита да ги спре със смъртта. Нали отиде в моргата и участва в аутопсия. Нали видя мозъка на човека. Грамадно кълбо и толкова. Не трябва да им се оставя. Но главата му се пръскаше от болка. Нямахме разум, нито Бог, нито справедливата македонска кауза. Имаше непоносима болка. Трябваше да я види. Напразно дебна часове пред дома ѝ. Прибра се в таванчето. Но повече не можеше да издържи. Грабна химикал и лист и написа: “До Прокуратурата. Молба от Николай Желязков. Г-н Прокурор, отказвам се от обвиненията си към Гоно Гонов” и се подписа. Болката и напрежението постепенно утихнаха. На вратата се почука. “Вихра, само Вихра е - тя ме обича” - скочи Николай и отвори вратата. Но бе пощальонът.

- Имате препоръчано писмо. Подпишете.

Писмото бе от полицията, призоваваха го да даде разяснения по изложеното му. Бе закъснял с молбата си за отказ. А... не бе ли това знак от Бога? Че справедливост трябва да има. Че тя е над любовта, която той не можеше да превъзмогне. Какво да прави? Любовта или идеята...?

Вървеше към полицейското управление. Носеше молбата си, но не знаеше дали ще я подаде. Така раздвоен, влезе при следователя. Бе висок, едър мъж - майор.

- Име и професия?

- Николай Желязков, строителен работник.

- Ти къде си тръгнал срещу председателя на македонското дружество. Знаеш ли колко пари получава той от Бингото? Какви глупости си написал?

- Не знам колко получава. А това не са глупости.

- Виж, Николай. Закъсал си. Ами, ако той те съди за клевета? Какво ще правиш тогава? Като те гледам и какво работиш - ти нямаш пари. Предлагам да си оттеглиш обвиненията. Аз ще ти диктувам, какво да пишеш. И няма да имаш никакви проблеми и главоболия. Съгласен ли си?

Николай мълчеше. Не очакваше такова посрещане и

такова предложение. Мислеше, че следователят ясно и конкретно ще го попита за доказателствата му за фалшивите протоколи. Ще го изслуша и задава логични въпроси. А то... Вихра бе права - всеки си живее живота и не желае да си разваля спокойствието. Ето - дори и следователят... Сега той можеше да изгуби Вихра, да изгуби любовта си. И защо... Каза:

- Съгласен съм.

Когато излезе от управлението, вместо да почувства облекчение и задоволство, му се догади. От всичко и най-вече от себе си. Страхлив и влюбен егоист - това бе той. Живееше, за да предава идеалите си. А за Бог - няма право да говори. Запази любовта си, няма да е сам в този луд живот. Хайде, защо не изтича да ѝ се обади. Да ѝ се моли да го приеме отново. Не! Край! Стореното - сторено. Сега няма да се върне и да се откаже от отказа си, вече ще го вземат за луд. Беше взел решение и връщане назад нямаше. Трябва да преодолее отвращението от себе си и живота. Обади се с треперещ глас по телефона:

- Вихра, оттеглих обвинението... Обичам те!

- Ха, най-после! Дойде ти умът. Къде е твоят Бог и справедливостта? Кажи, че няма Бог, кажи!

Объркан, Николай не знаеше какво да ѝ отговори. Думите ѝ съскаха в ушите му. Като в унес каза:

- Няма Бог. Няма!

- Късно го разбра, глупако! Хайде, върви да спиш и не ме търси повече. - И Вихра затвори телефона.

Николай повече не издържа. Цялото зло, което бе потискал в себе си с години, сега изригна. Той трябваше да отмъсти на тези хора. На Вихра за любовта си, а на Гонов за подигравката му с македонската идея. Затича към дома на Вихра. Вдигна крак да разбие входната врата и... една мисъл, долетяла незнайно откъде и как, го вцепени. Въпросът: "Това ли е любовта ти?" - го принуди да отпусне крак и ръце. Така ли трябваше да постъпи и да завърши всичко? Нали, уж се

движеше от любов. Какво прави сега? Как се остави на злото? Той бе едно нищожество. Обърна се и тръгна с наведена глава и насълзени очи. Чувстваше се глупав и безличен, и нямаше нужда от нищо и никого.

В тежко обзаведената с кожено канапе и фотьойли канцелария на втория етаж на Македонския дом Гоно Гонов очакваше гост от София.

Самият Каратичев потвърди, че ще дойде за откриването на паметника на Даме Груев. Но всъщност - да говорят за финанси и изборите. Младото секретарче от София, също като Гонов, бе заел председателското място. И то на централното ръководство на ВМРО. Но това не му стигаше. Трябваше му и политическа кариера. И сега се кандидатира за депутат от листата на ВМРО. Гонов знаеше, че му трябваха пари за кампанията. А Гонов ги имаше, защото дружеството му добре печелеше от наемите. А бе и самостоятелно юридическо лице. Не бе длъжен да му даде пари и подкрепа. А можеше да се пазари и поиска в замяна... Какво му липсваше. Той постигна всичко. Да бъде винаги в безупречен костюм. Да се вози на дружествената кола, като в своя. Да си построи триетажна вила. Да, ето къде е слаб. В историята. Вече години се опитваше да стане доктор по история, но го отхвърляха. Беше завършил висшето си образование с помощта на Владимиров. Но нали изигра и този старец на събранието и нямаше кой да го ръководи по история. Той написа своя докторат по история, като преписа от публикации на директора на Държавния архив в града, а останалото бяха цитати. "Хм - спомни си той - как щях да се изложа на първото си интервю по радиото преди пет години. Забравих бележката. И как да се сетя, кои са в Главния щаб на Илинденското въстание. Звъннах по телефона и добре, че Николай ми ги каза. Глупаво момче излезе той. Подари си всичките книги на Дома, че и онази огромна карта на въстанието. Кой луд

ще му чете книгите.

Сега ще си поиска докторското звание... Каратичев, щом като се гласи за депутат, значи има здрав гръб, яки връзки и е нечий човек. Ще му уреди титлата за секунди. Ето го и него.

- Добре дошъл, г-н Каратичев.

- Здравейте, г-н Гонов. Каква канцелария само, като министерски кабинет е!

- Заслужили сме си я с много труд.

- Хубав ли е паметникът? Всичко ли е организирано за откриването?

- Нямайте грижа, Каратичев. Какво ще пиете?

- Благодаря. За паметника - ясно, речта е от мен. Миналото си е минало. Но настоящето? Получи ли (може на ти, нали?) - окръжното за изборите? Влизаме в голямата политика, Гонов.

- Винаги ще Ви подкрепям. Преди бяхте за обществена организация. Сега сме за политическа. Такъв голям шум се вдигна по медиите, а тази уж коалиция със СДС. Използва по-големия брат и в последния момент съобщи, че ще се явяваме самостоятелно. Ставаш за политик, Каратичев.

- Играч трябва да си, играч, Гонов. Но трябва пари. Нужна ни е една сума и от твоето дружество. Ти сформира ли политическата ни партия в града?

- Още не съм, чаках те. Но облепихме града с афишите, които ми изпрати.

- Гонов, пак хитруваш. Казвай какво искаш?

- Много малко. За теб е нищо работа. Искам да стана доктор по история...

- Ха-ха-ха, Гонов, това не го очаквах. Аз те гласях за депутат, а ти искаш докторска титла. Имаш я, разбира се!

- По-стар съм от теб, Каратичев. Обичам да залагам на сигурното. Председател с титла е вече непоклатим. А в политиката... много рискуваш.

- Има нещо велико в теб, Гонов. Но дойдоха няколко пис-

ма с обвинения срещу теб. Едното е за стари работи преди пет години за някакви фалшиви протоколи. Но другите са съвсем пресни. Променил си Устава, гласуван на Общото събрание, с друг - в който вместо Общо събрание, си записал Събрание на делегатите. И си направил председателското място безмандатно.

- Няма такова нещо, Каратичев. Опазил ме, Бог! Какъвто се гласува, такъв го представих в съда

- Добре. Вярвам ти. Разбрахме се. Я кажи сега за паметника. Колко броихте за него?

- Не са малко, но не ги давам от своя джоб. Нали за това е този Дом! Да има за всички. От паметника на Даме дори спестихме. Довечера банкетът ще е с тези пари.

- Че как стана това?

- Голямо шоу. Някой ми подшушна да надзърна в мазето на Общината. Отидох аз и уредих да ме пуснат долу. И какво видях, когато светнаха лампите? Наредени като матрьошки паметниците на всички заслужили дейци на БКП. Спрях се на постамент на Дядо Благоев, като най-запазен. Та сега нашия Даме е стъпил върху него. - Прекъсна го почукване на вратата.

- Да, влезте - каза Гонов.

- Писмо за Вас, г-н Гонов.

- Оставете го на бюрото ми... - Та, така се сдобихме с безплатен постамент. Извинявай за момент. - Я, това писмо е от София - Институт за паметниците на културата - това пък, какво е?

Когато четеше писмото, довольното лице на Гонов постепенно стана бледо и се изкриви в яростна гримаса:

- Как са посмели? Ще ми нареждат да не правя никакви промени. Каратичев, трябва да помогнеш! Софийнци са...

- Какво пише там, че ти изкара нервите?

- Обявяват Дома за паметник на културата и нямам право да надстроявам.

- Искал си тайно да печелиш?..

- Е, не съвсем, щях да те уведомя. Още имам само идеен проект.

- И какво ще строиш?

- Три етажа, за хотел-казино. За какво мислиш дигнах този паметник на Даме? Да кажа: Ето, дадох дължимото на миналото, сега вървя към бъдещето. За това ще строя хотел-казино.

- Все пак, Гонов, тази сграда е реликва за хората от града с корен от Македония. Те няма да те подкрепят.

- Те няма, но делегатите им... Максимата е стара – “Разделяй и владей”. Само не ми казвай, че всички в София с ентузиазъм са приели предложението ти - ВМРО да участва в избори. Какво си правил - твоя работа. Аз тук нарязвах дружеството като сирене. Имам 6 секции, с 12 председателя-делегати, все трудови хора. Аз ги предложих, защото знаех, че са по-разбрани от образованите. Макар че имат същите човешки слабости - пари, алкохол, жени и слава. Има и няколко наивника. А щатът на Дома и бюджетът, включително размера на заплатите, го гласувам аз, т.е. ръководството според новия ни Устав. Твърдо вървя към бъдещето, нали? Кой ли сега е сигнализирал в този институт? Кой бърка с голи ръце в огъня? - бай Михаил ще да е. Той драпа да ме свали от поста ми.

- Бай Михаил,.. Познавам го - отявлен върл михайловист.

- Михайловист или Живковист, все тая - щом ми пречи. Никой не би издържал на методите ми. Този борец за справедливост е пак той. Спомняш ли си, той ли бе подписал онова писмо, което си получил?

- Мисля, че бе някакъв Николай Желязков, но не съм сигурен.

- Ха, появи се най-после грозното патенце, станало лебед. От години мълчи анархистчето и сега се затичал да гони закона. Един от двамата ще да е. За миг си помислих: да не би да е някой адвокат, съдия, бизнесмен, че ги има много с македонски корен тук. А то, Ники... строителен работник.

Ха-ха-ха. Или бай Михаил - разколник и обладан от патологичен вождизъм старец. Аз ям и пия с Окръжния прокурор, а не с циганите и турците по обектите. Лесна работа - ще им затворя устата.

Влезе портиерът и каза:

- Господин Гонов, бай Михаил е долу и настоява да се срещне с г-н Каратичев.

- Кажи му, че го няма

- Не, Гонов, нека влезе. Трябва да показваме уважение към ветераните, да бъдем толерантни. Нали ще правим вече политика... - каза Каратичев и се обърна към портиера: - Пусни го да влезе.

Влезе бай Михаил, свил се - като изсъхнал корен, с побелели коси. Когато вдигна глава, очите му гледаха с много тъга и неукротима ярост

- Заповядай, бай Михаиле, седни - стана и го посрещна Каратичев - ето тук. Дай ми бастуна. Така. Помниш ли ме?

Гонов също стана, но за да седне зад бюрото си. Гледаше отегчено на ненужната игра на Каратичев.

- Помня те. Как да не те помня. Нали, бе на учредяването на дружеството ни. Ако си забравил, аз ще ти припомня какво говореше тогава. За култура. За просвета. За възраждане на традициите... А сега какво правите? Гонов с измама стана председател. Ти пък реши да ставаш депутат от името на ВМРО.

- Друго време е сега, бай Михаиле. Само чрез политика можем да влияем на държавата и обществото по македонския въпрос. А за Гонов - така реши съдът.

- Така вие излизате извън нашия въпрос. Първо - той е наш - на македонските българи. После е общобългарски. Историята го е наложила в този вид. Македонските българи са създали ВМРО - първо за своите си нужди и интереси. Защото сме били разделени от България и колкото да не искаме - обективните ни политически, икономически, дори и културни нужди са се разминавали често с тези на България.

Това не значи, че има македонска нация, както заключиха комунистите - и я създадоха. Това значи сега да признаем, че съществува паралелна българска държава, в която все още не могат да се отърсат от македонизма. И единствената задача на ВМРО тук, в България, е да му противодейства и нищо друго. Първо с родовите си корени, второ - е просвета и култура по македонския въпрос, и трето - с натиск върху политиката. Ако искате да управлявате България, г-н Каратичев, моля - демокрация е, защо да не опитате? Но не го правете на наш гръб, с нашата организация. Вие я обезличавате. Вие я правите общобългарска политическа партия. Вие си поставяте много по-големи цели и задачи. Така македонското се губи, остава на заден план, а изпъкват вътрешните проблеми на България. Направете си партия или влезте в една от десетките партии тук, има и чисто патриотични. Оправете България с тях. Оставете ни ВМРО.

- Старо мислене е това, бай Михаиле. И в София има един г-н Шахов, който дори създаде паралелна организация на нашата. Но върху тези принципи, които така пламенно защитавах. И какво? - Някой да е чул и видял нещо да са свършили? Някой да ги е признал и изслушал? А аз дори съм бил приетан от министър-председателя и от президента. А и телевизия, радио, медии се надпреварват да говоря за бъдещата трета политическа сила – ВМРО.

- Аз в това виждам сценарий. Някой режисира отново историята. Защо не влязохте, г-н Каратичев в тракийската организация? Или добруджанската или тази на Западните покрайнини? Нямаме македонски корен, а влизате точно в македонската организация и я правите политическа партия. Да оставим нашите апетитни имоти, да говорим за идеята, която уж ви движи. Или оставени сами македонците не правят нищо друго, освен скандали, разцепления и дори атентати и убийства. Кому служат с тези големи думи за бъдещия разцвет на България под крилото на ЦК на ВМРО и обединението ѝ с Македония, че и със Златните покрайни-

ни, с Румънска Добруджа и т.н. Това е кух, патетичен национализъм, момче, който пречи на хората да бъдат човещи! Методите, с които си служат са долни и престъпни. Разбрах как и ти, Каратичев с коварство и измама си оглавил организацията.

- Бай Михаиле, жалко, че на тези години не сте разбрали още, че в живота няма място за сантименталности... - каза с официален тон Каратичев

- Хайде, стига толкова - стана Гонов - господин Каратичев е дошъл да открие паметника на нашия пръв герой - Даме Груев! Нямаме време за приказки. Хайде, довиждане.

Бай Михаил се изправи:

- Кошунство е вие да вдигате този паметник. Вие сте..

Влезе портиерът. Гонов бе натиснал звънеца.

- Помогни на бай Михаил да слезе по стълбите - каза Гонов и се усмихна заговорнически на Каратичев...

Все така потиснат и гузен, Николай Желязков вървеше по улиците на големия град. Чувстваше се предател, безсилен и ненужен никому. Навсякъде по града го заливаха надписи: "ВМРО ред срещу хаоса", "Гласувайте за ВМРО - единствената алтернатива за България". "Вяра, Морал, Родолубие, Отговорност".

Лудите продължаваха да лудуват! Как става така, че винаги побеждава лъжата.

Никой не ще да живее като Христос и Толстой, като Левски и Гоце... Говорят за тях само за честванията им и си остават с думите.

Сега историята с ВМРО можеше да се изрече така - Власт, Мегаломания, Рабулистика², Охолство. Нямаше никакво съмнение, че това са поставени лица, особено там, в София. Те превзеха Централното ръководство и си играят с идеята и хората. Идеята я размиват още повече, а хората манипули-

2 Извъртане на истината

рат с още по-големи приказки. Не бе ли това един неовърховизъм, прикрил се по византийски под инициалите на централизма - ВМРО. Всяко ново не бе ли позабравено старо? Преди век е имало идейно разминаване между Централния комитет на ТМОРО (от 1905 - ВМОРО) със седалище Солун и Върховния македоно-одрински комитет в София, довело ги и до въоръжени сблъсъци. Идеята на централизма е била, че самото българско население в Македония ще решава своята съдба съобразно своите интереси, от които най-важни са животът на хората и цялостта на Македония. По-късно този македонски политически централизъм е залегнал и в основата на идеята за независима Македония на ВМРО, водена от Тодор Александров и Иван Михайлов! Идеята на върховизма е била, че българската армия и военни ще освободят Македония от турско робство, като следват политическите интереси на Българската държава. Въпросът от тогава до днес е: имат ли морално право македонските българи сами да решават съдбата си? Македонизмът използва това тяхно желание и право, като го представи за израз на национално чувство, дошло от кръвта на древните македонци на Филип и Александър Македонски. Върховизмът и сега неовърховизмът не зачитат това тяхно право... Колко смешни и страшни бяха политиците, изкопали пропаст между държавата и родината, между гражданина и човека... Създали еничари в Македония и патриотари - неовърховисти в България... Трябваше да напише за това. Но кой бе той самият? Има ли морално право и сила да излезе срещу тях? Нима не се изложи толкова низко и долно? Любов, та любов. И какво стана от нея - един предател. Сега без нея, без идея, без пари и цел. Какъв пример бе той? Какво можеше да предложи реално? Животът го опроверга за всичко, което бе мислил и правил.

Но нима животът не опроверга Христос и Толстой, Левски и Гоце? Като човешки мисли и чувства те са идеални, но като действие, като реалност са... смешни и безсилни като Дон Кихот. Какво стана с техните непобедими морални

качества и сили? Материалистите не само разпънаха телата им, но те и убиха с гениално лицемерие идеите им. Църквата живее от Христос, но няма неговото поведение. Изкуството има за гениален Толстой като художник, но не и като човек и мислител. България е Република - но без чист и свят човек в нея. В трите разделени части на Македония политиката изопачава идеализма на Гоце. Нали Достоевски бе казал във „Великият инквизитор“, че хората предпочитат земния хляб пред небесния.

- Ники, не ме чуваш, Ники - някой го побутваше по рамото.

Обърна се. Бе Александровски.

- Пак си се унесъл нанякъде. Не работиш ли?

- Не, опитвам се да осмисля историята.

- Плаща ли ти някой за това, Ники? Хайде стига глупости. Кажете какво става с нашия Македонски дом. Написа ли онова писмо?

- Да, и получих отговор. Домът е вече паметник на културата и Гонов няма да може да го надстроава.

- Браво. Хайде да те водя с мен в Скопие. Да видиш истински патриоти. Да видиш, че няма българи там, а истински македонци.

- Предпочитам в Охрид. Да си чувал за сдружение „Радко“?

- Шепа родоотстъпници - къде няма такива?

- Дозата отрова в Македония е смъртоносна - лъжата там е не само религиозна и социална, но и национална. Питам се, как още мислещият човек в тази малка земя не е полудял. Психологичният натиск върху съзнанието там е непоносимо.

- Фантазии, напротив много сме си добре.

- Човек бяга от болката, от съмнението, от личната позиция. Предпочита уюта на завареното общество. Бъдете си македонци. Но историята си не можете да скриете, колкото и да се опитват вашите идеолози. Тя е правена от българи. Те

са вашите дядовци и баби. България и българи не значи българска държава. Държавата със своята политика много пъти е предавала интересите на Македония. Но и тукашни българи са били на позициите на централизма и в редовете на ВМРО. Един Яворов, Чернопеев, Марко Лерински... А тази многобройна емиграция в България, а не в Гърция и Сърбия. Та може би повече от половината български политици и културни дейци в историята са с корен от Македония. Там са възпитани в македониски дух петдесет години. Времето единствено може да ви излекува или...

- Докато ние спорим, Гонов живее от имотите ни. Моят дядо е дарител на Македонски дом.

- Познаваш бай Михаил, нали. Знаеш, че е роден и отрасъл в Македония, а е един по-българин от много от тук.

- Познавам го - роднини сме. Но не го поздравявам.

- Ето, затова Гонов и Каратичев ще властват над имотите ви. Та вие сте от един и същи град на Македония, роднини сте, но... Ето тук е абсурдът и трагедията. Когато двама се карат, печели трети.

- Върховисти сте всички тук. Искате да ни командват и използват.

- Недей избухва. Няма значение нашият спор. Важното е да бъдем хора. Да се търпим взаимно и да не се възползваме от другия.

- Все пак, ела в Скопие. Може да си промениш мнението.

- Не, първо нямам пари, а имам и лични проблеми. Нямам сили да повдигам тоновете пластовете от лъжи - национални, социални и религиозни. Гоце е казал: "Ще победя всичко, освен една съвест". Ние побеждаваме първо съвестта си и се предаваме на всичко останало. Безсмислено е да говорим повече... Направих каквото можах, видях се и аз колко струвам и разбрах, че тази хапка не е за моята уста. Може би ще се върна на село. И ще битувам тихо и кротко. Не мога да ида на Запад или зад океана, защото не бих издържал унижението да им слугувам.

- Такъв е светът, в който сме - преди едно, сега друго. Трябва да се приспособяваме. Целта ни е да влезем в Обединена Европа.

- Знаеш ли, Александровски, как си я представям тази Европа. Като бряг, осеян с тлъсти моржове, които си изяждат малките. Все по-богати и все по-бедни, по средата - средна класа, оглупяла от професионализъм и от труд - това е Европа. Без капка духовност. Не, това е ад, равен на този, от който излязохме. Къде и кой е човекът и там?

- Човекът е храна, пол и националност. Без останалото може. Социална справедливост и истинска религиозност не са му нужни. Когато живее добре: задоволен е той и семейството му и му е призната националността. Тогава човекът е човек! Работиш, получаващ добри пари, спазваш традициите на народа си. Какво повече да искаш?

- Явно, говорим на различни езици, наистина. Но различни духовни езици. Аз се опитвам да отида зад фасадата на живота. И все повече се губя и обърквам..

- Чудя ти се, Николай, как с това мислене още живееш. Че и се занимаваш с нас. Та ние сме земни хора, обичаме механизмите. Наистина, какво ще правиш с мен в Скопие? Аз не бих могъл да те заведа в манастирите ни. Ти ги отричаш, ще спориш с монасите, ще ги наречеш лицемери...

- Македонският въпрос за мен е пример как лъжата обсебва съзнанието на хората, как цял народ се отрича от името си. За мен вие сте евреите на България. И ще са ви нужни 40 години, за да се намерите. Православието за мен е фолклор - народна традиция, но в никакъв случай - религиозна вяра.

- Ти си другата крайност. Дух, че Дух. Гонов - пари - че пари. А трябва и от двете. Ти ще се оттеглиш виждам, но какво ще го правим Гонов? Той е навлязъл и в духовна територия, но с мярка и с чисто земна цел. Знаеш, че вдигна паметник на Даме Груев наскоро в града, сега чух, че е станал и доктор по история. С тези наеми от Бингото и с тези заслуги

кой и как може да му се противопостави.

- Съюзът на македонските организации на Шахов. Този съюз е чисто македонски. Той е на хора с корен от Македония, с българско самосъзнание за разлика от членовете на вашата организация. Шахов може да се противопостави и на Каратичев и на Гонов и на тяхната политика по македонския въпрос. Той има моралното право и неговите идеи са тези на ВМРО. А не вашите на Обединена македонска организация – “Илинден”. Но мисля, че политиката в България не иска да рискува - да остави македонския въпрос на самите македонци - били те с българско самосъзнание, а не с македонско като вашето. По-сигурно е подставени лица да изместват македонския въпрос от центъра му и го размият в общобългарските проблеми. Затова се роди тази изкуствена партия - ВМРО. Вълкът сит - българската държава, агнето цяло - има ВМРО, но не македонско. Нашите всички усилия са напразни, макар че сме с теб на различни позиции, то поне мисля, че сме честни и не желаем недостойни хора да говорят за истина и справедливост. Но над тях има политически чадър. Нали в името на такива висши национални интереси са се водили войни и са се убивали взаимно хора, които иначе са си живеели спокойно и дори не са се познавали. Нека вярваме, че държавата е наша майка, а политиката отразява нашето желание и интереси. Нека не търсим други форми на организиране на обществото. На възпитание на човека... Тогава ще тъпчем на едно място и историята ще се повтаря и повтаря... Това важи не само за Балканите. Аз самият нямам сили и познания да правя това, което ти говоря, не знам... Както ти казах, не е халка за моята уста. Сам съм, трагично сам. И ми се гади от самия себе си, от политическия цирк, от религиозните заблуди, от тежкия труд и от криминално, полицейско и военно насилие.

- Това твоето е някаква каша от богомилство и нихилизъм. Наистина не си наясно със себе си и живота. А пък искаш другите да учеш... Вече сме 21 век и техниката е нашият

Бог. Не е важно какво е човекът, а живее ли добре и има ли всички права. Твоят път не води до никъде, а обърква още повече човека. Не може да се живее в непрестанни въпроси без отговори...

Когато се раздели с Александровски, Николай се прибра на таванчето. Имаше бележка на вратата. Разгърна я и я прочете "Николай, обадиха се от селото ти - днес е починала баба ти" - хазаина. Ток премина през него. Милата му баба. Колко я обичаше! Как се радваше на живота - все пееше. Тя най-малко заслужаваше да умре. Злото наистина не идвало само. По-скоро да тръгва за село, за да се прости с нея.

Стоеше пред ковчега с тялото на баба си. Това не бе тя - безжизнена, бледа и подпухнала. Не можеше да бъде реално това. Има го човек, бори се с нокти и зъби в живота и за миг - вместо по-добро - той умира. Няма го, край. По-жестоко не би могло. Край ковчега стояха родителите му, дядо му и го гледаха просълзени.

- Няма я, няма я нашата баба, Ники - промълви дядо му съкрушен от мъка.

Николай чувстваше непоносима болка и жал. Бе скочил от безсилие. Смъртта бе последната нечовешка степен на подигравка на унижение, на отхвърляне на човека от Бога. Нямахме разум, а само мъка и инстинкт в този живот. Животът не бе никаква ценност и нямаше никаква стойност. Така просто за миг се раждаше човек, така просто за миг умираше. Между тези мигове преминаваше през нечовешки изпитания. Раждаше се грозен - умираше грозен. Защо да го уважаваме, да го ценим, да гледаме да живее колкото се може по-разумно, радостно и леко. Не, ще го използваме, ще го изстискаме, ще го лъжем, ще го обучаваме на послушание и унижаваме. И ако е наивен, честен, любвеобилен, всеотдаен и патриот - ще го залъгваме да работи и създава деца. Утрешните ни роби. Така бе живяла баба му. В не-

престанен труд на полето, преди и след 9.09.1944 г. В грижа за семейството, за мъжа и за децата. Светът ѝ бе селото и полето, а България - семейството. Бяха ѝ ползвали труда и богатите преди девети септември, а след това - номенклатурата. Какво можеше да направи тя - вместо да осмисля, да се бунтува, да страда от тая нечовешка наредба на живота. Тя пееше. Тя изпитваше удоволствие от този труд, от своя живот, от семейството си и затова пееше. Искаше и виждаше само от тази страна живота. Стаите в къщата бяха винаги варосани, градинката пред къщата грееше с цветя. Беше извън политиката, извън икономиката, извън религията. Радостта и любовта към всичко и всички бе нейния Бог. Когато бе дошъл с Мария в село, баба му бе най-щастливия човек на земята. Угаждаше на Мария с мляко, мед, питки, баници... Не можеше от радост да ѝ намери най-удобното място на масата. Колко бяха щастливи! Какво стана? Какви сили владеят този живот? Защо не ги оставиха пияни от щастие да живеят. Ето сега - този човек е тук мъртъв. Безжизнен, грозен. И тогава, и сега Николай е безсилен пред живота и смъртта.

На сутринта изнесоха ковчега и го поставиха на едно ремарке, олющено и мръсно, като трактора, за който бе окачено. Сложиха стол и майка му с усилия и чужда помощ, потънала в сълзи и отронени листа от букета, който държеше, се качи и застана на колене до ковчега. Качиха се и още няколко жени и те забрадени в черно. Плачът им над ковчега постепенно премина във вой. Жените виеха от мъка и безсилие. Виеха против съдбата, против Бога, против света, против смъртта...

Зад едва пъплещия трактор с ремаркетото крачеха родните. В църквата попът попя за прослава на страшния, всемогъщ православен Бог и помоли да приеме грешницата. На гробището ги чакаше зейналият гроб. Сложиха капака и спуснаха ковчега в него. Край, до тук бе "белият свят" за баба му- както казваше тя. В белия свят остана дядо му - от чиято мъка би се взривила вселената. Но човешката мъка и

сила нямаха граници...Тогава Николай повече не издържа. Отначало тихо му заигра челюстта, зъбите затракаха, чуха се задушени стонове, сълзите му рукоаха, тялото трепереше от напрежение. Заплака диво, неистово от мъка, ярост и безсилие...

... Николай бе стигнал до Македонския дом. Сега вместо надписа "Център за Художествена самодейност" бе окачен друг "Бингото на града". До входа имаше група хора, начело с Христо Докторов, който го посрещна:

- Хайде, Николай, само теб очаквахме. Да влизаме!

Качиха се на втория етаж и седнаха в малкия клуб до канцеларията. Николай развълнувано се оглеждаше, не бе стъпвал тук от осем години. По стените бяха още неговите табла, пожълтели от времето. Някакви хора влизаха в залата пред библиотеката. Групата им стана и също отиде там. Посрещна ги Гоно Гонов:

- Господа, кои сте Вие? Ние имаме делегатско събрание. Не сте поканени, моля напуснете!

От безупречния му костюм се чу приятна мелодия. Гонов извади мобифон и каза:

- Да, започваме. Нямам време. После ще го обсъдим. - и важно го прибра. Христо Докторов направи няколко крачки напред и каза:

- Господа, познавате ме. Бях подпредседател на дружеството и вече съм третия такъв, когото Гонов незаконно изгони. Въпреки протестите ми, и г-н Каратичев го подкрепи. Вие също участвате в престъпленията му. Не подписвайте този договор. Този Дом е наш, а Вие нямате македонски корени, начело е Гонов. Домът е на македонските българи и е културен дом. Не трябва да бъде „Бингото на града“.

- Достатъчно! - Гонов извади някакъв лист - ето поредното постановление на Прокуратурата. Тя пак отхвърля клеветите Ви. Напуснете залата.

- Ти ли ще ме гониш! Ти, който без заслуги живееш от нашия имот и присвояваш стотици левове. Имаш дружествената кола за своя и си построи триетажна вила. Ти си престъпник! - Докторов се задави от ярост. Гоно Гонов даде някакъв знак. Неговите хора напуснаха залата. Николай не сваляше поглед от Гонов. Той бе оплешивял и изпълнен със самоувереност. Гледаше насмешливо групата им. Христо Докторов, Николай и останалите бяха смешни и безсилни пред един крадец и фалшификатор на документи. Но недосягаем, защото си плащаше. Истината бе нещо долно и нищожно пред парите. Гоно Гонов хитро отговаряше:

- Докторов, Вие сте болен от същия патологичен вождизъм, от който бе болен и бай Михаил, Бог да го прости. А Вие г-не не сте ли комунист. Вие пък, не сте наясно по въпроса. Господа, храня най добри чувства към Вас. Но ще Ви приема друг път. Сега имаме работа.

- Г-н Гонов, не ме ли позна - извика един от хората на Докторов.

- Д-р Симов, Вие ли сте! - възкликна Гонов.

- Аз съм! А ти си се издигнал, че и...

- Е, вярно. Това са клевети. Вие сте интелигентен човек и лекар. Тогава спасихте живота на баща ми. Моля Ви, не им вярвайте. Ако искате влезте в заседанието. Може и още един, когото посочите.

Групата излезе от залата, начело с Гонов и Симов. Спряха пред заключената врата на клуба. Гонов каза:

- Г-да, съгласен съм двама ваши представители да влязат с мен. Единият ще бъде г-н Симов...

- Е, аз не съм в течение, нека влязат г-н Докторов и г-н Манов.

- Докторов не може. Кой е Манов? Да дойде още един.

Николай подшушна на Христо Докторов:

- Спри се! Съгласи се да вляза аз. Теб няма да те допусне. Ще стане скандал и няма да разберем какво са намислили с този договор...

Докторов каза:

- Ще влязат г-н Манов и Николай!

Гоно Гонов почука на вратата. Отвори му. Г-н Манов понечи да пристъпи прага, но се спря и затрепери:

- Не мога! Не мога... Вълнувам се... - и се отдръпна назад.

Тогава Николай влезе, след него и Гонов, който заключи вратата. В клуба седяха десетина делегати. Пред тях около маса в червено бе част от ръководството. Всички гледаха Николай като натрапник. Той премина между тях и спря в дъното. Секретарят Дайнов му донесе стол. Николай го познаваше. Преди десет години, този същият Дайнов му бе хазаин в бедната квартира. Тогава му се присмиваше, че се занимава с празни работи в Македонския дом. Не го интересуваше Македонският въпрос, а сега точно него бе избрал Гонов за секретар... неведоми са пътищата...

- Точка пета... - касиер-домакинът на щат, член на ръководството вече осем години, четеше проектодоговора. Бе жена, сама с две деца. Заплатата ѝ от Дома бе единственият ѝ доход. Пееше и в македонския ансамбъл. Тя бе човекът на Гонов в ансамбъла; организираше турнетата и банкетите. Бе благодарна на Гонов за службата си и отстояваше с всички средства общите им интереси. До нея стоеше новият зам.-председател на дружеството. Той бе пенсиониран военен и също бе благодарен на Гонов за сумичката, която получаваше, тъй като се водеше по поддръжката по щат. Следваше млада жена, адвокат, която видимо се притесняваше от положението си, най-вече от еснафщината и лицемерието, които излъчваха колегите ѝ. А и делегатите отсреща бяха от самодейния македонски ансамбъл и няколко външни лица. Ласкаеха се от мисълта, че ръководят македонското дружество. Макар че гласуваха всичко предложено от ръководството. Като подготвили проектодоговора, присъстваха и двама финансисти-експерти и един юрист. "Какви ли тлъсти хонорари са получили..." - помисли си Николай. Те бяха спокойни, уверени в себе си и в обществото хора, нали

самите те бяха това общество от демократи, “знаещи и можещи”.

Почука се на вратата. Отключиха и в клуба влязоха трима младежи. Гонов весел каза:

- Хайде политици. Пак изоставате от времето. Вашият въпрос е втора точка. Седнете.

Тримата получиха копия от проектодоговора, Николай също поиска екземпляр и му дадоха. Разнесоха чаши. Гонов отвори бутилка и услужливо наливаше всекиму. Николай се бе зачел и изведнъж някой му издърпа листите от ръката. Вдигна изненадан глава - Гонов ги бе взел и го отмина, без да налее в неговата чаша. Николай стисна устни - Гонов целеше с това да предизвика скандал и да го изгони. Това можеше да стане, но преди осем години. Сега Николай ясно виждаше ролята, която играеше Гонов пред делегатите. Роля на уморен, загрижен ръководител, поел целия товар и отговорност. Опитваше се да изглежда като скромен човек от народа. Дългото му хилаво тяло бе постоянно в движение и, като че ли търсеше нещо, което все не му достига. Всички гласуваха положително за Гонов.

- Приятели и господа-експерти - обърна се Гонов към присъстващите. - Благодаря ви за гласуваното доверие. Аз никога не бягам от отговорност. За нашата културно-просветна дейност са нужни пари, много пари. Знаете, че аз ги намирам. Ето, сега ще печелим и от новия хотел, който ще построи Бингото в нашия дом. Ще вложи 90 000 лева в строежа, а след десет години този хотел става наш. Упълномощихте ме да подпиша договора за наем, убедихте се вече, че където съм аз, там са и парите. Утре ще имаме и концерт на любимия ни македонски ансамбъл в театъра, защо, знаете, че зала “Македония” в нашия дом е бинго-зала. най-голямата и луксозна бинго-зала в целия град. Само аз мога да съчетая в едно бинго, култура и политика. Да ви представя младежите, които съм избрал за ръководство и лице на новата политическа партия ВМРО - БНД. ние с Вас, приятели мои - делегати,

оставаме ВМРО - Македонско културно просветно дружество и ще стопанисваме Македонския дом. Тези младежи ще бъдат ВМРО - Българско национално движение. Така нашата култура и политика ще се храни от Бингото. Давам думата на председателя на новото ВМРО - БНД.

Единият от младежите стана:

- Господа, ние ще сме партия на младите патриоти, няма да се делим вече. Няма македонски българи в България. Има шуменци, варненци, пловдивчани. ВМРО е нашето знаме, но нашата дейност ще бъде в България, ние трябва да управляваме България, защото сме патриоти. Да живее "ВМРО", да живее г-н Каратичев, нашият водач и идеолог, на здраве за изборната победа...

Изправи се и Гонов:

- Млади войводи, ще ви давам месечно по 1000 лева. С тях наемете офис и работете за България, ние ще гласуваме за Вас, нали така... - обърна се той усмихнат към делегатите, като стискаше в ръка вече подписания от тях Протокол...

Николай гледаше делегатите. Видимо бе, че тези мъже и жени си вадеха хляба с физически труд. Затова не можеха да си позволят никакви развлечения. Бяха тук и гласуваха, за да ги има безплатните екскурзии и банкети... Безразлични им бяха и бингото, хотела и тези млади политици. В очите им се четеше единствено благодарност и възхищение от Гоно Гонов, който, без да работи, умееше да печели толкова много пари... Гонов непогрешимо си избираше хората и ги консумираше....

Пред Македонския дом стоеше само Христо Докторов, който нетърпеливо посрещна Николай;

- Какво стана? Видя ли договора?

- Прочетох го. Отдават под наем несъществуващ хотел, но са започнали незаконното му строителство в Дома. Нали не могат да го надстрояват, защото е паметник на културата. Самото бинго инвестира, защото няма да получи лиценз, ако не е в тризвезден хотел, тъй като е на двадесет метра от учи-

лице. Ще трябва да сигнализираме Държавен строителен контрол и Института за опазване паметниците на културата. Извинявай, но вече закъснявам за уговорена среща.

* * *

Когато Николай се прибра на таванчето, там го очакваха вече две жени.

- Извинявайте, но се случи нещо непредвидено. Заповядайте.

Двете влязоха. Русата каза:

- Как можа да закъснееш. Точно те хвалех, колко си добър и точен, нали ще ти осветяваме таванчето. Колко е хубаво тук и уютно. А това е...

Чернокосата му подаде ръка.

- Приятно ми е, Мария.

Николай я погледна изненадан:

- Николай. Познавах една Мария някога...

- Вие с Ели, доколкото знам, сте били колеги.

- Да - отговори Николай - бяхме известно време. Какво ще пиете?

Мария го гледаше и си мислеше. Колко се притеснява и се изчерви, като му подадох ръка. Толкова ли е срамежлив. А какъв е висок и едър. О едва ли би могъл да я впечатли с нещо. Просто дойде да убие свободното си време.

- Защо не сте живели тук, Николай? - попита го тя.

- Дълга история, Ели я знае, цял роман е...

- Кажи, какво става с твоята Македония, чувам, че ВМРО ще се явява самостоятелно на изборите. - попита го Ели.

- Хитреци, с парите на македонските бежанци в България си живеят и дори си правят политическата кариера.

- Заели се да оправят българската православна църква, като признават само Максим - каза Мария - оттук без да знам македонския въпрос, разбрах, че са лицемери. То и СДС при всеки празник демонстрира своята вяра в църквата и Бога. Всъщност и те са далеч от духовността...

- Всички се приспособяват към новото време, нищо чудно да въведат и вероучение в училищата. Това, което Толстой е казал за безсмислената, дори престъпна православна вяра и църква, никой не споменава, но...

- Ники... - прекъсна го Ели - не започвай пак с този Толстой, слушала съм те, а Мария е друг човек, тя обича изкуството, не ни говори за този груб старец, който иска всички да орем земята.

- Чела съм "Ана Каренина". Слушала съм за негови залитания по религията, за някакво чисто християнство. Отхвърлял е изкуството на Шекспир, моя любим автор. Силата на красотата, на поезията, на изящното и прекрасно то му е била чужда. Дори им е бил враг.

- Докато има бедни и унижени хора, няма нужда и смисъл от изкуство - каза Николай..

- Напротив, то е нужно, за да се възвисява душата. Да внася в така грозния ни свят красота и благородство - каза Мария - без него, ще сме още в първобитния строй и ще сме диваци.

- Нима сега не сме?... Само, че се преструваме. Ходим на театър, кино, концерти, излезем ли, пак сме си ние. Изкуството не може да промени човека, да го направи добър и честен. Не може да го промени и каквато и да е политическа система. Дори социализмът с неговото социално равенство...

- Какво социализмът - прекъсна го Мария - нима не бе справедлив. Аз му вярвах. Вярвах, че е стъпка към комунизма. Най-възвишената цел на човечеството. Но, може би малцина са били като мен...

- То и сега има, които така безкористно вярват в демокрацията, но са единици. Тези по върховете на властта, била тя социалистическа или демократична, са най-ниските и аморални хора. За тях дадените идеи са за прикритие, за да консумират живота охолно и с пълни гуши, доказват го делата им. Социализмът не трябваше да отхвърля Бога, а да го

изчисти от църковните измишльотини, а...

- Какъв Бог, няма Бог! - Каза развълнувано и емоционално Мария - Защо се лъжете с този Христос. Той е един човек. Един от хилядите мъдреци. Не може тази необятна вселена да ни се яви в човешки образ. Човекът не е център. Той е пращинка в необятното пространство. Смисълът е, може би, той да твори, да създава красота с изкуството си.

- Почакайте - обади се Ели - смисълът е друг: Да гори от любов и създава деца. Семейството е смисълът на моя живот.

- Затова ли не си омъжена - засмя се Мария.

- Не съм го срещнала, но и това ще стане и ще имам много деца. А ти с твоето изкуство ще си кукуваш, както и досега.

- О, не се карайте момичета. Ние само си мислехме, че си управляваме живота, а то друг го направлява - Бог, извънземните...

- Ние така си говорим с Мария, познаваме се... И тя като мен е разочарована от мъжете. Затова бяга в изкуството. Но аз не се отказвам.

- Егоизъм и лъжи - това е за мен мъжът. Искан само тялото ми. Душата ми му е смешна и глупава. Мъжът изхожда само от живота, от това, което вижда и се движи от инстинкта си. Всички ме предадоха - кой заради родителите, кой заради друга, кой от страх, че не би издържал на изискванията ми. Уморена съм, безразлична и празна.

- Аз съм разочарован от жените. Едната ме остави заради родителите си и друг, втората - заради децата и спокойствието си, но не ги обвинявам. Опитвам се да изляза извън любовта и болката и да ги видя и оправдая. Нужно ми бе да сгреша, сам да предам идеалите си и да видя мъртви жената, която обичах кръвно, а сега почина бай Михаил, с когото се разбирах идейно. Видях кръвната си и идейната смърт. Не зная как да живея и защо.

Мария го слушаше изненадана. Не бе чувала мъж да го-

вори така едновременно - чувствено и с разум. Не бе съгласна изцяло с логиката му, но тези чувства, които Николай таеше в себе си, бяха вулканични. Виждаше ги с женската си интуиция и... поиска той да стане и да я прегърне. Тази мисъл не спря да я плаши през разговора им. Когато се прибра у дома си, с ужас разбра, че мисли за него. Вижда го, чува думите му. Та той бе пълна нейна противоположност. Със светогледа си, с изводите си. Но изпитваше чувства като нейните. Мразеше лъжата, лицемерието, материализма. Беше такъв, духовен и чувствителен. Но нямаше никакво обществено положение, нямаше професия, камо ли тя да е някоя престижна и интелектуална. Строителен работник, звучеше като прост циганин. И външно бе разпуснат, небръснат с тези скъсани дънки, как може да го харесва. Мария отвори любимото си томче с любовни стихове. Подсъзнателно искаше тези чувства, които живееха в тези стихове, да изпита и тя. Да ги изпита и към нея един мъж. И то истински мъж - висок, едър, силен, с брада и мустаци. С уважавана професия и добре платена. Със собствена кола и вила, в която да живее. Тя ще рисува в таванското си ателие, а долу до камината ще чете стихове и ще се любят. Той ще я обича с цялата си душа и тяло и тя също. Тогава би могла да има и едно дете - едно ангелче. То щеше да расте щастливо край тях. Но чу сякаш гласа на Николай: „Отвън го чакат лъжи и нещастия, защото такъв е животът. То ще бъде нещастно и неговите мечти ще умрат в блатото на този живот, който не може да го промени никой”.

Мразя те, Николай! Мразя черногледството ти, отричането на изкуството, на човека... Но той не отрече любовта. Нима не това я бе привлякло към него. Наистина, той не каза нищо лошо за любовта. Макар, че бе страдал, бе напуснал института, бе предал идеята си за Македония - нима той още вярваше в любовта. Каза, че не иска нищо от живота. Но не бе ли истинската любов - отричане от живота. От тези егоистични стремежи между хората. Но те не можеха да бъдат

други. Животът бе храна и покрив. Всеки искаше, не можеше без тях. И в хода на тяхното придобиване губеше човешкия си образ, губеше любовта си. Единици работеха любими си труд, на останалите им го налагаха, контролираха го и го ползваха за собствено благополучие. Можеше ли да се организира по друг начин човешкият труд и дейност. Но какво прави тя, това бяха мисли на Николай, това бе идеализъм. Какво предлагаше все пак той - утопията на Толстой. Или поне в тази ѝ част за възпитанието на човека, за християнство без църква, а с хора на действие в живота, честни и безкористни. Но начинът на производство не допускаше друг начин на мислене. Повечето от хората предпочитаха без усилия да си придобиват храната, да имат покрив и да се отдават единствено на забавления и удоволствия. Поставени в неестествени условия на живот и труд, обградени от заведения и медии, които събуждаха само животинското, тези хора все повече губеха душите си. Но все пак, това бе техен избор. Не само обществените отношения са виновни, за да го има този живот. В човека, в душата му бушуват дяволски страсти. За тях Николай мълчи, а Толстой се прави, че не ги вижда. Достоевски е казал, че в душата на човека се борят дявола и Бога.

Не можем да променим себе си, нито света, в който живеем. Това покаяние, ново раждане, за което говорят църквите е невъзможно, защото служителите им първи трябваше да слязат между хората в живота, да живеят сред тях, с личен труд и честност да бъдат пример. Може би в паранормалните сили и явления се крие тайната. Светът е голяма тайна, човекът - също. Животът бе устроен пряко разума на човека - без чувства, без любов, без милост и милосърдие. И в него човек губи човешкия си облик. Само изкуството пази този човешки облик. Истинското изкуство разкрива дълбоките човешки преживявания и мисли, трагичната съдба на човека в света и голямата любов, която свързва мъжа и жената. Красотата на човешкия дух и тяло бе единственото спасение

и бряг, за този, който искаше да бъде човек.

През следващите дни, Николай не престана да мисли за Мария. Беше я харесал и му бе приятно да я гледа и слуша. Тя бе като че ли оная Мария, която бе погребал в себе си. Защото болката тогава бе непоносима и го бе сломила. Със спомена си за нея той бе погребал и най-светлите си мечти и радостта от живота. С Вихра бе друго - тогава се чувстваше нужен. Любовта му бе отчаяна, за оцеляване, от безизходица. Със спокойствието и жаждата си за новото, красивото и доброто тази Мария събуди спомените, от които той се страхуваше и бягаше. Трябва да се изправи открито срещу миналото си. Тази Мария му бе дала сили за това. За пръв път от тринадесет години, Николай отново се завърна в онези събития през социализма, от които бягаше и търсеше забрава в Бог, Македонската идея и нова любов.

* * *

...Старият, раздрънкан автобус спря пред бариерата.

Единият от войниците влезе в него и каза:

- Документите и открития лист за граничната зона.

В автобуса седяха трима пътника: две стари жени и млад човек, седнал на последната скъсана седалка. Когато войникът дойде до него, той нервно му подаде документите си. Лицето му бе потно и напрегнато. Войникът ги отвори и прочете: „Николай Желязков, роден през 1960 г., с. Доброгорие... Откритият му лист също бе редовен и войникът му ги върна, като си мислеше: „Кой ли луд, ще е този, за да идва в пушинаците.“ Обърна се към шофьора:

- Всичко е редовно, продължавайте! - И слезе от автобуса.

Старият автобус пое тежко по тесния планински път, който следваше коритото на малка, но бърза речичка. След няколко опасни остри завои навлезе в последното гранично село и спря на малкия площад. Тримата пътници слязоха, двете жени поеха по познатите пътеки към домовете

си, Николай Желязков, оставил на прашния път голямата си пътническа чанта, объркано се оглеждаше. От отсрещната къща с големия надпис “Хоремаг” излезе пълна млада жена и му извика:

- Хей, малкия, кого търсиш?

- Кмета на селото.

- За какво ти е кмета, да не си интерниран?

- Не съм. Аз съм по договора за Странджа-Сакар, Република на младостта.

- Ха, ха, ха... закъсал си щом идваш тук. Хей, там, надолу в третата къща живее кметът, бай Гроздан..

- Благодаря ви.

След малко Николай крачеше до кмета, бай Гроздан, който му обясняваше:

- Там, зад оня баир са новите три блока. Виждат се последните им етажи. Само в единия живеят няколко човека. Тая, дето те упътила, кръчмарката, и тримата по договора като теб. Апартаментите са празни. Ти само с тая чанта ли си? Ами легло, печка...

- Нямам друг багаж. Ще спя на пода, докато си купя легло.

- Не може така. Ще се обадя на партийния секретар на заставата. Ей я там, отсреща към Турско. Ще ти уреди легло и печка от заставата. Ти защо така, сирак ли си?

- Не ме питай, бай Гроздане.

- Добре, ето го и блока. Под него е язовирът. Там може да се изкъпеш, че по водопровода няма вода. Довечера ела в кметството, зад хоремага е, да се подпишеш. Апартаментите са отключени, избери си един и ще му монтираме патрон. Остани със здраве...

Николай си избра апартамент на последния, трети етаж. От него се виждаше цялото село, язовира и гористите склонове на Странджа. Лятото бе в разгара си, слънцето ликуваше над нагорещения въздух и земя. Всичко му се струваше сън. Раздялата, решението му, завода и това село. Лицето

му се изкриви в ридание, в очите му изплува огромна мъка. Стискаше юмруци и зъби - трябва да издържи, трябва... Какво стана с него, какъв е този живот и хора. Нали всичко бе идеално. Социализмът бе победил в България. Имаше социално равенство и справедливост. Той бе студент по литература, живееше и учеше безгрижно. Сякаш времето бе спряло - всички проблеми на човека и обществото бяха решени. Интуитивно долавяше лъжата в класово-партийния подход. Особено по националния проблем за българите в Македония. Защо се мълчеше за "македонския въпрос"? Четеше жадно оскъдна литература по този въпрос. Не трябваше да се мълчи за югославския македонизъм.

Написа реферат по този въпрос. Класира се за национална защита, но не му съобщи за датата ѝ. Така, въпреки протестите му, нищо не се случи. Тогава срещна Мария. Бе чел, слушал за любовта. Но не я бе изпитал. Непознато, мощно чувство го обзе целия. В първия момент се изплаши - див, първичен инстинкт диктуваше действията му. Постепенно той премина във внимание и всеотдайна грижа за Мария. Животът не бе досаден и скучен с нея. Жената, която му вярваше и отдаваше, събуди в него неподозирани сили, възможности и желания. Бяха неразделни. Потъваха все повече и повече в щастие и светът загуби реалност за тях. Задушаваша се в института и решиха, че трябва да живеят в някакво планинско село, в къща до реката. Да имат градина с цветя и сред нея - градинска люлка с прекрасно ангелче-дете. Дори си купиха люлката. Сглобиха я над студентските общежития и седнаха в нея. Мария си мечтаеше за сватбата им, горе в планината, на широка поляна. Той се виждаше свободен и силен да размахва секирата в гората и да кара собствена Лада-нива.

Някой настойчиво чукаше на вратата. Отвори я - висок, мустакат военен му подаде ръка:

- Капитан Георгиев, партийният секретар на Заставата.
- Николай Желязков, заповядайте....

- Хайде, носим ти легло. Влизайте момчета...

Зад него по стълбите се качваха двама войника, които носеха легло. Влязоха и го оставиха в стаята. Капитан Георгиев седна на него.

- Свободни сте. Ела, седни тук, Николай. Ние няма да те оставим без хляб и покрив.

- Да, аз сключих договор за десет години.

- Аз ти прочетох документите, защо не си завършил образованието си?

- Не искам да уча. Образованието не променя хората да бъдат по-добри... Не може и да промени личния им живот.

- Не си прав. Напротив, то ти дава много и променя живота. Виж електричеството, комбайните...

- Не говоря техническото, а за хуманитарното образование. То именно е безсилното. Не можем да опознаем човека. Няма път до неговата душа! Това ме интересува и тревожи. Аз самият съм безсилен пред себе си. Не зная кой съм!

- Чакай. Какви ги говориш. Как да не знаеш. Ти си мъж, бъдещ баща и строител на социализма в България, утрешния комунизъм. Не е ли така?

- Не, оказа се, че любовта ме сломи, за социализъм въобще не мога да мисля... Болката е ужасна.

- Бабини деветини. Любов. Жени много. Я се стегни. Аз ще ходатайствам да те приемат отново в института. Трябват ни образовани кадри, особено тук. Засега, говорих с кмета, ще работиш с тримата мъже и един местен циганин на овцефермата. Трябва да й направите ремонт на покрива, Като завършиш, ще ти намерим друга чиста и приятна работа. Хайде сега, сърбай, каквото си дробил. Ще видиш, че сам ще ме молиш да следваш...

Сутринта петима мъже вървяха по стръмната пътека към овцефермата. Носеха торбички с хляб, сирене, домати, а някой и с бутилка ракия. Четиримата се шегуваха, само Николай мълчеше и крачеше последен.

- А бе, новия, Николай ли беше. Кажй нещо. Да не са ти

потънали гемеите. И ние не сме от хубаво тук. Виж, Крали циганчето, три гладни деца има, а пее и псува.

Крали, циганинът бе як, широкоплещест мъж, винаги широко усмихнат. Той вървеше пред Николай.

- Не ги слушай. Аз мога ей сега да ги натръшкам всички-те на земята. Пияници са те... А ти си учен човек, личи си...

- Учение, образование, ама може ли то да спре мъката и лъжата в живота, грънци. То и трудът и беднотията не свършват за нас. Образованите добре си живеят в градовете.

- Да си стоял там бе, Димо. Мързелив си ти и само софри търсиш и откъде какво да свиеш.

- Няма да бъхтя като роб за тия - образованите. Те всички са в БКП-то. И ти ли си партиен член, Николай?

- Не съм. Не исках да зубря науките и да мълча, и затова съм тук.

- Ха така. От нашите си. И ще те черпя една ракия. Може да ти пусна и кръчмарката, ха-ха-ха.

Николай замълча. Не трябваше да говори. И тук хората нямаха морал. Трябваше да търпи духовната им мръсотия. Тя може би се раждаше от отегчителния, монотонен труд, който всеки бе заставен да работи - ден след ден, година след година. Трудът бе Богът за марксизма-ленинизма и се налагаше със сила. Това го осъзна, когато започна работа в завода. Трудът там бе някакво средновековно безумие. Оглушителен шум от машините, навсякъде масла и убийствени смени - дневни, нощни... Жените работеха наред с мъжете. Бе тежко, грозно и безумно. Луди ли бяха тези хора, а онези, които организираха това. Това ли бе прогресът. Това ли бе социализмът. Не, това не може да бъде животът. Преди това родителите му, почти го изгониха от село, изумени, че е напуснал института. Ти знаеш ли какво е трудът на село, пък и навсякъде - робство, от което няма спасение. Ние ти дадохме хляба в ръцете да учиш, за да не работиш на пек и мраз като нас“ - говореше отчаян и ядосан баща му - „Ти си дошъл в село. Да ни е срам от хората. Заминавай в града,

да не те виждат и чуват в село какви ги вършиш.“ Но не бе просто да напуснеш селото. Нямахше право. Добре, че винаги имаше някоя вратичка да се заобиколи закона. Така отиде в града и се настани в заводското общежитие.

Петимата пристигнаха до овцефермата. От дългата, ниска постройка излезе мъж с овчарска гегя.

- Добре сте дошли, момчета. Седнете да се почерпим. То ние със сина, криво-ляво позакърпихме покрива. Остана единият край, но има време.

- Добре сте направили. Дай сега и от вашата ракия и малко сирене и да сядаме.

Мъжете насядаха около чергата с почерпката. Николай седна отстрани. Овчарят го покани:

- Ела тук. Ти си нов. Не бъди така сериозен. Има пиене за всички.

- Благодаря, не пия.

- Какво, не пиеш. Защо.. - заинтригуван овчарят дойде и седна до Николай.

- Остави ме, бай...

- Красимир ми е българското, а твоето...

- Николай. И е само едно.

- Помислих да не си турчин. То сега, нали ги побългаряват, чувам. Та затова да си тук.

- Българин съм, не затова съм дошъл. Видях как ги побългаряват. На градската гара пребиха един мюсюлманин. Четирима милиционери го налагаха с палки. Около тях огромен пръстен от чакащи пътници. След побоя четиримата се нахвърлиха върху гледащите българи. От безсилие се напих тогава във влака. От безсилие започнах да късам банкнотите, които имах и ги хвърлях по коридора с думите: „Вземете, нали за тях живеете, нали за тях биете хората“. Веднага ме прибраха милиционерите.

- И биха ли те?

- Не, задържаха ме до сутринта и ме накараха да пиша показания, защо съм късал банкнотите.

- Леко си се отървал. Аз съм каракачанин.
- Не съм чувал за вас.
- От кой край си?
- От Североизточна България, село Доброгорие.
- Там е равно, само поля, нали? А тук е планина - чист въздух, ледена вода. Добре си направил, няма да съжаляваш. Ще ти донеса малко кисело мляко и овче сирене.

Мъжете до тях се бяха сгорещили. Крали се хвалеше:

- Пехливан съм аз. Винаги вземам коча по сборовете. Хайде, Димо, стани да направим една борба, та да млъкнеш.

Започнаха да се борят, но за циганина бе шега да го тушира. Крали се изправи, като грееше от задоволство - черен съм и мръсен, ама съм силен.

Бай Красимир донесе обещаното.

- Хайде, Ники, вземи си. Отпусни се. На здраве, то аз с ракийката. Отдавна не съм говорил с интелигентен човек. Да ти разкажа за нашия народ. Преди сме били много, долу в равнината, по Тракията. Все сме били овчари с големи стада. Но идват турците и започват да ни избиват и грабят овцете... Бягали сме от място на място, но безуспешно. Оттогава може да е останало името ни - каракачани. Ще рече „черните бегачи“ или „черно бягство“. Такава е и фамилията ми - Каратичев... Ти не пиеш вече, защото си повярвал в Господа ли?

- Има нещо вярно...

- Или ти му вярваш, или той държи на теб. Щом издържаш без ракия...

- По-скоро искам да разбера, защо е толкова нечовечен и е създал този свят.

- Чакай, много си млад, за да говориш така. Имам син, колкото теб. Този тук е малкият. Големият го изпратих да учи в София. Няма

само да сме овчари. Искам да стане голям човек, да влезе в БКП-то. Един ден да се чуе за него, че е станал голям началник. Ти учил ли си нещо?

- Малко литература.

- Моят записал история. Върви му учението. Само парите все не му стигат. Като каза да му направя детски влог, та му направих. Беше още малък. Сега пък все пари иска. Все ми пише: “Тате, изпрати пари, че нямам за хляб, ама недей от моя детски влог!”. Какво да правиш, изпращам, все изпращам... Слабост му са парите. А аз като видя стадото, примирам. Овчари сме от векове. Дай ни да го водим по ливадите, да им говорим на овчиците. Те без овчар не могат. Не е ли и партията овчар на народа. И ти си имаш слабост, виждам.

- Е, имам си...

- Жена, нали?..

- Как позна, бай Краси?

- Изписано е на лицето ти. Та ти дори не можеш да се усмихваш. Така се страда само от севда. Разведе ли се, що?

- Остави, дълга история е. А и дочуят ли я тези с ракията, не мога да им спра подигравките цял живот.

- Те се изпонапиха, говорят, без да се слушат. Всеки ден е така. Ти разказвай, да ти олекне, от мен дума няма да излезе.

- Всичко започна, когато решихме да се оженим. Дотогава бе рай, бе тайна, бяхме само двама. Тогава пиех - осъмвали сме с нея на чашката приказки. Мечтаехме, как само мечтаехме за дом и дете. Задушавяхме се в института от лъжи, лицемерие и изкуствен живот. Бях дошъл в института, горящ за знание, което да ме научи как да бъда силен, честен и щастлив. Оказа се, че такъв предмет няма. Говорех за законите на езика, за школите в изкуството... А това, че в нас течеше живота и ни поставяше в необясними ситуации, нито дума от някого. Решихме да напуснем института и да отидем в някое планинска село, далеч от системата, която ни хранеше, но и обезличаваше. С Мария ходехме тайно на църква. Тя ме заведе за първи път. Аз дотогава не исках и да чуя за Христос и църква. Но тази не бе православна, а адвентна, т.е. съботянска. Бе стая със столове и катедра-ам-

вон. Влязох заради Мария и не очаквах да чуя нещо истинско. Дори едва не се разсмях, когато десетината вярващи и Мария запяха молитвена песен. Пред мен, долу на балатума, от фигурките му се бе изрисувало лицето на Ленин. Така, навел глава с поглед в Ленин, аз се заслушах в проповедта. Невероятно - такива думи и мисли аз съм желал да чуя цял живот и такъв предмет съм искал да уча. А те са били в Библията. Запомних стиха: „Ще направя така, че човекът да се цени повече от златото“. Всеки ден ходех там и все питах, питах пастора. Но май се отплеснах... Та отидохме в нейния град, при родителите ѝ, за да съобщим решението си. Преди това отидохме при пастора за съвет. Той ни благослови и подари Библия. Родителите ѝ ни изслушаха, занемели от ужас и уплаха, че сме полудели. Бомбата избухна, когато казах, че в нашето село говорим и на турски, че сме гагаузи - българи, които си дали езика през турското робство, но запазили обичаите и християнската си вяра. Казах още, че трябва да има Бог, че справедливост няма и при социализма. Баща ѝ скочи от стола и изрева да се махам веднага от къщата му. Той не давал дъщеря си на турчин, на вярващ и на анархист. Казах, че ще си тръгна само с Мария. Той изскочи навън и влезе с брадва в ръка. Инстинктивно отстъпих към съседната стая. отворих вратата. Видях косматите ръце на баща ѝ да вдигат брадвата над главата ми и в същия миг затворих вратата. Острието ѝ се заби в нея и я разцепи. Отворих прозореца и скочих на улицата. Чувах как той тича зад мен. Но не можеше да настигне едно двадесет и четири годишно момче. Когато спря и аз спрях. Сърцето ми лудо биеше. Трябваше да се върна за Мария. Когато влязох в двора, чух виковете ѝ от къщата. Отворих вратата и я видях цялата в кръв, полугола сред счупените чинии и чаши на пода. Той я биеше с парче маркуч. Извиках му да спре. Изненадан се обърна, взе брадвата в другата ръка и спря пред мен. Целият треперех от напрежение. С очи в брадвата, го помолих да не бие Мария. Да разбере, че съм българин като него и обичам дъщеря му.

Нещо го спря да не вдигне отново брадвата, а вдигна маркуча и ме удари през лицето. Чуха се гласове отвън, някой влезе и ме прегърна с думите: “Момче излез, ще стане бяла, той няма да бие повече Мария”. Оставих се да ме изведат. Качиха ме в кола и оставиха на гарата. Цялата нощ във влака питах с очи в звездите: “Защо?”

- Брей, Ники, късмет си имал, че не те убил. Той луд ли беше, какъв човек.

- Напротив, бе лекар в психиатрията и лекуваше психичноболните. Майка ѝ беше чиновничка. Интелигентни хора, не бяха селяни или работници, а нравите им бяха първобитни. Май социалните строеве и системи са се сменяли, но човекът си стои в първобитен стадий на душата и инстинктите.

- Ама каква дъщеря са имали, която вярвала в Бога. Горката, много е пострадала... И какво, остави ли те...?

- Тя е друга история, бай Краси, стига толкова съм си спомнял. Любовта се оказа много сложно чувство за мен, следването безсмислено, а трудът - непосилно бреме... Затова съм тук. Веднъж пиан я замерих с бутилка, защото ми противоречеше. За малко не я убих. Оттогава спрях да пия. Сега ѝ изпратих адреса си и се надявам да ми дойде на гости.

- Дано всичко се оправи, Ники. То май добро и зло се редуват в живота ни. Хайде, аз да сменя малкия при овцете. А ти полежи, тук е свобода.

След няколко месеца от стария, раздрънкан автобус, който спря на площадчето, слезе Мария.

Пред Хоремага с букет цветя стоеше Николай. Очите им се срещнаха - болка и съжаление се четеше в тях. Не бяха се срещали почти година. С насълзени очи се прегърнаха. След час лежаха на буйната трева до язовира.

- Не вярвах, че ще дойдеш при мен - каза Николай.

- Зная, че съм виновна за това, че напусна института, но и на мен не ми беше леко.

- Ето, дойдох тук, за което мечтаехме. Кметът обеща да

ми даде и къща до реката.

- Зная, Николай - аз ти вярвам повече, отколкото на себе си. Но виждам, че зависим от хората край нас. Когато ти замина, аз страдах заключена в стаята. Отвън майка ми плачеше. Баща ми бе също в нервна криза. Не, че го оправдавам, та той щеше наистина да те убие - но така мисли и страда по своему. Непрестанно ме обвиняваха, че аз съм виновна, защото не ги слушам.

- Разбирам, но това, че тръгна с друг, не мога... Толкова щастие изживяхме с теб, толкова страдахме заради родителите ти и ти какво направи след това. Когато се срещнахме в института и аз радостен понечих да те целуна, ти ми каза, че не ме обичаш вече и да бъдем само приятели. Защо трябваше още да страдам, когато те виждах с оня с гадните мустачки.

- Не знам, нещо се пречупи в мен. Ще ти кажа, ти трябва да го научиш. След побоя нашите ме заведоха тайно на гинеколог, познат на баща ми. Оказа се, че съм бременна. Да, не ме гледай така...

- Ти си била бременна и аз не съм знаел... Господи...

- Аз самата не знаех... И на другия ден... насила ме изведоха от стаята. Плачех, крещях, че искам това дете. Не, те бяха жестоки, това не са родители, а убийци. Прости ми мили, какво можех да направя...?

Мария плачеше, притиснала ръката му до лицето си. Николай я гледаше безпаметно и безумно. Напрежение, отращение и безсилие му завъртяха главата. Злото, невидимо и всемогъщо, бе запълнило земята и нямаше въздух за душата. Миг, два му се стори, че полудява, но лицето на Мария, страдащо и очакващо, го спря. Прегърна я силно и каза:

- Не си виновна, не страдай!

Тя виждаше, че каза не това, което мисли. Обвиняваше я и за аборта и за това, че тръгна с друг. Но тогава това не зависеше от нея. Бе в някаква апатия. Не чувстваше нищо - нито любов към него, нито омраза към родителите си.

Искаше да я оставят на спокойствие. Такова спокойствие ѝ даде Стефан. Не искаше нищо от нея и не обещавахе нищо. Не критикуваше и не гледаше с мрачни очи живота, като Николай. Беше само мъж и толкова. Не предполагаше, че Николай няма да издържи раздялата и отчаян ще напусне института. И сега тя чувстваше, че той я разбира, но не ѝ прощава. Къде остана любовта ѝ тогава? Не знаеше. Защо сега дойде при Николай след всичко, което му причини, пряко волята си. Той не бе оня Николай, който тя познаваше и искаше да види отново. Този Николай бе напрегнат, недоверчив и станал дълбоко в душата си жесток. Не към нея, разбира се, а към себе си и света, а може би и малко към нея, като част от този живот.

- Значи, те все пак убиха някого - нашето дете, Мария. Как ги мразя. Ти защо им се остави. Защо не ми се обади...?

- Исиха да ти се обадя, но как - бях заключена в стаята.

- Аз по това време лежах до телефона и не се отделях от него. Бях сред мрак и болка и само твоят глас можеше да ме съживи. А то и ти си жертва, безсилна като мен. Кой сме ние с теб. Какво искаме, кому пречехме...

- Николай, не може ли да бъде като преди. Ти вземи къщата, аз ще дойда тук. Колко е красиво наоколо.

- Не знам дали ще издържа. Нищо от моите представи и разбирания няма край мен. И тук труд, преклонение пред силата, цинизъм и грубост, страх от смъртта. Вярно, никой не ме контролира, но мислите си не мога да спра. Не мога и да се усмихна дори, ако си забелязала.

- Да, вярно е. Струва ми се, че вече не си вярваш. А бе сигурен, че духовното е най-важното, че то е най-силно в човека.

- Уморен съм, като пребит от труд кон. След онова, което се случи с нас. След изневярата ти, аз тръгнах да търся нормален свят и хора. Бях в Брезник, Бургас, Пловдив, Грудово и сега съм тук. Бяха, за да оцелея. Навсякъде видях едно безумие - убийствен труд и разврат. Четях много, за да

си обясня, - защо едно мисля и чувствам, а виждам друго. Прочетох забранените книги на Фройд, Ницше, Толстой...

- Аз бях със Стефан. Нали знаеш, че следваше във Военното училище. Не го обичах, разбира се. Не можех повече да обичам. А и чувствах голяма вина пред теб. Той ме лъгал, оказа се, че имал годеница в родния си град. Тя дочула за нас и ме намери... Защо не него, а мене обвини... Бе ми безразлично, нима аз бях щастлива. Спомнях си за теб, за това как ми бе казал, че усещаш как луната влиза и те целува, когато мислиш за мен. Бе толкова романтично и истинско всичко.

- Знаеш ли, всичко е било само илюзии. Те са само в нас и никога не стават реалност. Това е първият неписан закон, който започвам да проумявам, след толкова болки. Всички живеят като ги потискат в себе си. Ние искаме да станат реалност. Не може.

- Вече искам само едно малко дете, за което да се грижа, нищо друго.

- Аз,... аз не искам да имам дете. За да не страда като нас. Ние освен живот, друго не можем да му дадем. Съдбата, обществото, чужди хора, ще разполагат с него. Не, не съм съгласен друг по моя вина да участва в този абсурд. В живота няма справедливост, няма милост към човека. И така е било от векове. И в любовта няма разум, няма ред! Луд ли бях, когато не можех да проумея как така ти си с друг. Нима и аз щях да те заменя с друга... Може да ти е смешно, но чак до психиатър стигнах. Бе известен професор в Пловдив и започна да ме убеждава, че това е нормално и да се ожения, за която и да е жена - децата щели да ме примирят с живота. Само едно нещо виждам нормално - Бог. Христос е единственият нормален човек, но ако не бе Бог, дали и той не би се побъркал в този хаос. Само когато чета "Притчите" на Соломон или "Исая", аз се успокоявам. Но извън библията, в живота, аз не виждам къде е Бог и какво да правя в този свят.

- Ти съвсем си се объркал, Николай. Не знаеш какво искаш от живота и как да го постигнеш. Затворил си се в себе си като пашкул и не допускаш никого. Започвам да съжалявам, че дойдох, по-добре да си живееш със спомена за теб такъв, какъвто бе - нежен, всеотдаен, пълен със сили, надежди и планове.

- И аз искам да съм такъв, но страданието ме промени. Вместо с енергия и жизненост, съм пълен със състрадание и милост. Но свечерява се. Да се прибираме. Утре ще ти покажа селото и околността...

...Защо тогава се разделиха? Сега съдбата не му ли изпращаше отново Мария, за да компенсира изгубеното? Николай и тогава не знаеше как да живее в този материален свят. Мислеше, че може без любов. И само с християнско търпение и милост ще бъде човек. Сега също не бе наясно. Унижаваше се да работи на богатите за парче хляб. За тяхното още по- голямо удобство. Това го потискаше и не знаеше докога ще издържи този начин на живот. Тогава отблъсна Мария с отрицанието си на всичко от материалния живот. Нямаше ли да се повтори това и сега с тази Мария? Наясно ли бе със себе си? Кой бе той?... В съзнанието му изплува селото. Оряха с кон. Николай водеше коня, а дядо му държеше отзад ралото. Босите им нозе потъваха в черната, влажна угар. Конят, изпотен, пръхтеше и Николай едва го възпираше. Едва възпираше и собствената си сила. Чувстваше се безпределно силен. Мария стоеше до каруцата заедно с Рекс. Ранното пролетно слънце напичаше природата, събуждаща се за живот. Приятен полъх охлаждаше челото му. Див първичен инстинкт и жажда за живот го опияняваха, когато влажната пръст го заливаше до коленете. Когато гледаше ширналото се поле в зелени и черни ивици. И Мария усмихната и щастлива. Бяха дошли през двата почивни дни в село. Бяха оставили скучния свят на науката в института и за миг се потопиха в друг, истински живот. Мъжът бе роден да работи свободен физически труд, а жената да бъде негов

стимул...

* * *

...Беше в града, в института. Държавата отглеждаше бъдещите си служители. Отделени от живота, като в парник. Бяха им създадени специални условия. Самият град също бе нещо чуждо, неприемливо от нормалния разум, изкуствено създаден. Мария го бе изоставила. Бе сам сред лъжи и измислени форми на живот. Някаква огромна черна скала го смазваше. Трябваше да избяга от тук. Не знаеше къде да отиде. Може би в село! Написа в молбата “Не ми се учи” и я поднесе на Ректора. Той изумен го гледаше. Тогава му каза всичко. За лъжата, за лицемерието, за образованието, за липсата на духовни ценности и истинска любов. Затова, че не може да живее без душата си. Ако остане, ще се превърне в изкуствен човек и марионетка. Излезе и никой не го спря, когато напусна института...

... Сега Николай разбра, че дотогава е бил той. Защото е чувствал и се е бунтувал. Но след това, бе принуден непрекъснато да се примирява с живота. Защото, той бе над човека и неговата душа. Количеството задущаваше качеството. Невежеството и неспазването на духовни стойности беше закон. Никой не живееше идейно. Той също бе живял празен живот. И бе роб на парите. Те отдавна бяха загубили функциите си на разменно средство, като стойност на труд. Самите те бяха обект на покупко-продажби и всякакъв вид машинации с тях, като лихви, кредити, хазарт... Бяха един велик и единствен Бог в света. Количеството им освобождаваше от качество техния притежател. Парите бяха над живота. Към тях се стремяха всички. И ставаха държавни служители, за да организират, както им наредят труда на народа. Други запасваха оръжие за да го пазят от “нашественици и крадци”. Отделни касти се “грижеха” и за физическото и духовно здраве на народа. Така натоварен трудовият народ изнемогваше. Това ненормално разделение на труда, родено

и поддържано от насилието и от опорочената функция на парите бяха трите основи на този живот. Да се гради върху тях гражданско общество, бе същата утопия, като комунизъм, строен с диктатура.

* * *

Гоно Гонов бе бесен – току-що представители на Държавен строителен контрол запечатаха входа на строящия се хотел в Македонския дом. преди това изключиха тока и спряха водата. Това се случи, защото допусна онова идеалистче в делегатското събрание. За миг се остави на добротата и благодарността. И ето резултата. Какъв д-р Симов, каква благодарност?! Можеха да останат без дойната крава - Бингото. Този Христо Докторов бе в основата на тази опозиция. Не разбра ли, че с Гонов не може да се справи. Нали съвсем противоуставно го изключиха от ръководството и дружеството, За уронване “честта” на председателя и управителя на Македонския дом доктора по история Гоно Гонов. Нали Докторов се оплака на Каратичев, нали сигнализира прокуратурата, писа във вестниците. И какво - глас в пустиня. Редът и дисциплината бяха останали при социализма...

Вдигна телефона и избра познатия номер.

- Г-н Кратов, обаждате се Гонов.

- Да приятелю, какво има пак. Нали уредих дъщеря ти... Или има ново изложение срещу теб в Прокуратурата.

- Ами... Държавен строителен контрол запечата строежа на хотела. Ще изгубим наема от Бингото. Лицензът му вече изтича. Нямаме време.

- Ще го уредим. Знаеш сумата. След малко ще ти се обадя.

- Благодаря, г-н Кратов.

Гонов облекчено въздъхна. Добре, че всички бяха корумпирани. Сега ще трябва да стъкми едно фалшиво протоколче за сумата, изразходвана за едни какви си нужди на дружеството.

Телефонът иззвъня. Гонов нетърпеливо го сграбчи.

- Да, Гонов слуша.

- Кратов е. Утре сутринта депозиращ молба в Окръжния съд - административно отделение. На обяд отиваш и получаваш определение на съда, което ще нареди спирането на заповедта на строителен контрол и разреши "незаконното строителство". Определението няма да подлежи дори на обжалване. След това идваш при мен със...

- Но какво трябва да пиша в молбата...

- Върви още сега при адвокат Рапчев, той знае какво да пише...

- Много благода... - Гонов не успя да довърши, защото окръжният прокурор му затвори телефона.

Гоно Гонов облече кожуха, взе заповедта за спиране на строежа и излезе. Навън прехвърчаше сняг. Пред запечатаната врата на строежа бяха работниците и ръководителят им, който му извика. Гонов не се обърна, имаше по-важна работа.

* * *

Беше изминала седмица от срещата с Николай, когато майката на Мария извика усмихната още от вратата:

- Мария, имаш писмо!

- От кого е, майко?

- От някой си Николай Желязков.

Развълнувана, Мария отвори писмото и прочете: „Мария, не се изненадвай, не се шегувам, нито иронизирам, нито желая нерви и мъка. Отново правя отчаян опит да споделя своята нежност и любов. Защо да ги погребвам? Защо не ги съчетая със свободата? Предлагам ти любов и свобода, поне в нашите отношения. Две думички, от които два пъти бях на ръба на полудяването и смъртта. Искam любов и свобода. На практика, в живота. Но получавам шамари. Те са още в мен и стават все по малки и безсилни. Пошлост, цинизъм, насилие и безсмислен труд ги убиват в живота. Не зная как да

живея. Едно мисля и чувствам, а друго съм заставен да правя. Зная посоката, не виждам път. Не бих искал да те обидя с моите необясними желания. Би ли приела този победен от живота човек, този неудачник, който не знае кой е той, и как и защо да живее... Знае само, че единствено има нужда от... любов и свобода. Но в живота е в сила принципът „пари, власт и разврат“. Затова този вик...

Твой Николай Желязков“